

**ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ КЎЛОБ БА НОМИ  
АБЎАБДУЛЛОҶИ РЎДАКӢ**

*Ба ҳуқуқи дастнавис*

**ТДУ 37.035+137-053.81(575.3)**

**ТКБ 74.90+87.715/ 2 тоҷик.**

**Д-47**

**ДИЛАФРЎЗ РАҶАБЗОДА**

**ХУСУСИЯТҶОИ АНЪАНАИ ОМОДА НАМУДАНИ  
ХОНАНДАГОНИ СИНОҶОИ БОЛОӢ БА ҶАӢТИ ОИЛАВӢ  
ВА ТАТБИҚИ ОН ДАР ЗАМОНИ МУОСИР**

**АВТОРЕФЕРАТИ**

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади  
илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.01 – Педагогикаи  
умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот**

**ДУШАНБЕ – 2022**

Диссертатсия дар кафедраи педагогикаи Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ иҷро шудааст.

**Роҳбари илмӣ:** **Иброҳимов Грез** - номзади илмҳои педагогӣ, дотсенти Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ

**Муқарризи расмӣ:** **Файзализода Ҷумахон Хол** – доктори илмҳои педагогӣ, профессори кафедраи сотсиология ва психологияи идоракунии Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

**Кадимова Мадина Музаффаровна** – номзади илмҳои педагогӣ, омӯзгори калони кафедраи забони русии Донишкадаи забонҳои Тоҷикистон ба номи С. Улуғзода

**Муассисаи пешбар:** **Донишгоҳи давлатии Данғара**

Ҷимояи диссертатсия 25 июни соли 2022, соати 15:30 дар шӯрои муштаракӣ диссертатсионии 6D.KOA-022 назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ва Академияи таҳсилоти Тоҷикистон (734063, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, кӯчаи С.Айнӣ, 126, тел.: 225 84 23) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия дар китобхонаи Академияи таҳсилоти Тоҷикистон ва сомонаи [www.aot.tj](http://www.aot.tj) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «\_\_\_» \_\_\_\_\_ соли 2022 тавзеъ шудааст.

**Котиби илмӣ шӯрои  
диссертатсионӣ, доктори  
илмҳои педагогӣ**

**М.Б. Каримзода**

## МУҚАДДИМА

**Мубрамии мавзуи таҳқиқот.** Бо дарназардошти раванди навсозии чомеа ва муҳолифати ҳаёти маънавии халқ ба арзёбии фарҳангҳои миллӣ, анъана ва расму оинҳо, зарурати эҳё ва баназаргирии анъанаҳо ва урфу одатҳо чиҳати ҳалли масъалаҳои мураккаб дар муносибатҳои оиладорию никоҳӣ ва омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ ба миён омад. Дигаргуниҳои кулӣ дар ҳаёти ҷамъият, ҷаҳонишавии арзишҳо, бӯҳрони фарҳангиву иқтисодӣ дар тамоми кишварҳои олам, оқибатҳои ҷанги шаҳрвандӣ ва барқарор кардани иқтисодиёт дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, коҳиш ёфтани арзишҳои фарҳангӣ дар ҳаёти чомеаи шаҳрвандӣ, дар оила ва оиладорӣ, равандҳои мураккабтарини таназзули тарзи ҳаёти оилавӣ, коҳишёбии мақоми оила, зарурати доштани кӯдак, афзоиши ҷудошавии оилаҳо, зӯроварӣ дар оила, афзоиши босуръати аҳоли, ворид намудани арзишҳои тамаддуни бегона дар низоми оила ва оиладорӣ, масъалаи омили инсонӣ ва мустаҳкам кардани оила, эҳёи анъана ва урфу одатҳои миллӣ ва дигар мушкилоту масъалаҳои мубрам аҳамияти мавзӯи таҳқиқоти илмӣ моро муайян намуданд.

Илова бар ин, истифодаи анъанаҳои миллӣ дар корҳои идеологӣ таълимӣ ва меҳнатию оиладорӣ, ки дар рафти бунёди ҳаёти нав анҷом дода мешаванд, аз зарурати худ дарак медиҳад. Ин амал таҳлили амиқ ва фаҳмиши назариявӣ нақш ва аҳамияти анъанаҳо ва урфу одатҳоро дар ташаккули насли наврас талаб мекунад. Масъалаҳои маърифати оиладорӣ ва беҳтар намудани шароитҳои таълиму тарбияи фарзанд, инчунин омодагии онҳо ба ҳаёти мустақилонаи оилавӣ аз ҷумлаи мушкилотҳои мебошанд, ки тавачҷуҳи тамоми мақомотҳои давлатӣ, муассисаҳои таҳсилоти касбӣ ва ҳамаи аҳли чомеаро ба худ ҷалб кардаанд.

Бо дарназардошти муҳимияти падидаи оила дар рушду ташаккули давлату давлатдорӣ ва ҳифзи арзишҳои фарҳанги миллӣ таҳкими асосҳои ташаккули оила ва оиладорӣ дар заминаи арзишҳои фарҳанги миллӣ, анъана ва урфу одатҳо яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлат дар ин самт ба шумор меравад, ки дар ин самт аз ҷониби давлату ҳукумат корҳои зиёде ба анҷом расонида шудаанд. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон муҳимияти ин масъаларо ба назар гирифта, пешниҳод намуданд, ки соли 2015 - Соли оила эълон карда шавад. Ҳадаф аз ин пешниҳод баланд бардоштани нақши оила дар чомеа, рушди фарҳанги оиладорӣ ва таҳкими муносибатҳои оилавӣ, инчунин ҳифзи фарҳанги оиладорӣ чун таркиби доимии фарҳанги миллӣ ба ҳисоб меравад. Аммо дар ин замина мушкилиҳо низ ҷой доранд, ки боиси нигаронӣ мебошанд. Хусусан мушкилоти ҷудошавии оилаҳо, ки ин раванди манфӣ ҳамасола афзоиш меёбад. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки ин падидаи номатлуб дар соли 2010 дар 5818 ҳолат, дар соли 2011 дар 6797 ҳолат, дар соли 2012 дар 7608 ҳолат, дар соли 2013 дар 8919 ҳолат ва дар соли 2014 дар 9132 ҳолат

мушоҳида шудааст. Бино ба маълумоти расмӣ, теъдоди аҳолии кишвар беш аз 9 миллион нафар буда, 45% онро кӯдакони синни то 18-сола ташкил медиҳанд. Ҳамасола дар кишвар 2,5-3 ҳазор нафар кӯдакони маъҷуб ба қайд гирифта мешаванд ва теъдоди онҳо ба ҳолати 1 январи соли 2015 - 26043 нафар ё 0,8% аз шумораи умумии кӯдакони синни то 18 соларо дар бар гирифт. Мувофиқи ҳулосаи коршиносон, дар 30-35% ҳолатҳо сабаби таваллуди кӯдакони маъҷуб издивоҷи ҳешутаборӣ ё никоҳи ҳешутаборӣ мебошад.

Чунин масъалаҳои мубрам, ки ҷамъияти моро фаро гирифтанд, аҳамияти назариявӣ ва амалии мавзӯи рисолаи илмӣ мо “Хусусиятҳои анъанаи омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ ва татбиқи он дар замони муосир”-ро муайян намуданд.

**Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ.** Таҳқиқи таърихи пайдоиш ва ташаккули анъанаҳо ва урфу одатҳо дар заминаи омӯзиши осори мутафаккирони форсу тоҷик, ба мисли Ибни Сино, Берунӣ, Фирдавсӣ, Унсурмаолии Кайковус, Носири Хисрав, Саъдии Шерозӣ, Аҳмади Дониш ва дигарон ба роҳ монда шудааст. Инчунин, дар бораи таърихи пайдоиш ва ташаккули анъанаҳо ва урфу одатҳо олимони Юнони қадим Арасту, Афлотун, Сенека, Гомер, Фукидид, Еврипид ва дигарон ақидаҳои арзишманди худро баён доштаанд.

Этнографон Снесарев Г.П., Андратенко Г.А., Андреев М.С., Кисляков Н.А ва дигарон масъалаҳои тарбияи кӯдакони дар оилаҳои тоҷикони кӯҳистонӣ дар охири асри XIX ва аввали асри XX баррасӣ намудаанд. Олимони этнограф Кандауров А.Н., Розенфелд А.З., Моногарова Л.Ф., Раҳимов Р.Р., Мачидова Б., Нуоров А., Муҳиддинов И., Турсунов С., Юсуфбекова З., Мардонова А. ва дигарон ба ҷанбаҳои алоҳидаи масъалаи истифодаи анъанаҳои иҷтимоӣ ва оилавии тарбияи кӯдакони дар шароитҳои гуногун диққат додаанд.

Ҷиҳатҳои хоси масъалаи анъана ва урфу одатҳо, тарбияи кӯдакони дар оила дар осори адибони тоҷик Садриддин Айнӣ, Абулқосим Лоҳутӣ, Мирзо Турсунзода, Ҷалол Иқромӣ, Раҳим Ҷалил, Бобочон Ғафуров, Пулод Толис, Пайрав Сулаймонӣ ва адибони дигар мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Дар таълифоти этнографӣ, фарҳангӣ, фалсафӣ ва педагогии олимони М.Назаров, М.Раҳимов, З.Дустмуҳаммадов, Ғ.Ашуров, М.Лутфуллозода, Ф.Шарифзода, Б.Раҳимов, Б.Мачидова, А.Нуоров, С.Сулаймонов, Ш.Абдуллоев ва дигарон анъана ва урфу одатҳо, таҷриба ва механизмҳои интиқоли онҳо ба наслҳои оянда таҳқиқ гардидаанд. Ҷанбаҳои педагогии анъана ва урфу одатҳои мардуми тоҷик дар қорҳои илмиву таҳқиқотии олимони М.Орифӣ, М.Сайфуллоев, С.Исоев, А.Маннонов ва дигарон баррасӣ шудаанд. Ҷиҳатҳои тарбиявии анъана ва урфу одатҳо дар асару қорҳои илмӣ олимони С.Исоев, М.Иззатова, Б.Раҳимов, И.Арабов, Х.Раҳимов, А.Нуоров, Б.Мачидова ва дигарон инъикос ёфтаанд.

Дар корҳои илмии олимони М. Ғафуров, И. Давлиев, А. Ҳошимов, А.Раҳимов, А.Нуров, Ш. Шохисматуллоев, М. Маҳмудов ва дигарон пахлуҳои гуногуни масъалаи оила ва оиладорӣ, тарзу усулҳои зиндагии мустақилона, таърихи оилаи тоҷик, омодагии фарзандон ба ҳаёти оилавӣ, анъанаҳои мардумии оилаи тоҷик ва аҳамияти онҳо дар омода намудани ҷавонону хонандагон ба ҳаёти оилавӣ таҳлилу баррасӣ гардидаанд.

Дар таърихи педагогикаи халқи тоҷик як зумра олимони маъруф, ба мисли М. Лутфуллоев, К. Қодиров, М. Орифӣ, И. Обидов, Б. Раҳимов, А.Нуров, С.Исоев, М. Иззатова, Х. Раҳимов, Ф. Шарифов, А. Миралиев, А. Паҳлавонов, Х. Авзалов, Д. Расулов, Г. Иброҳимов ва дигарон оид ба тарбияи кӯдакон дар оила асарҳои зиёдеро иншо намудаанд.

**Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ.** Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи татбиқи нақшаи дурнамои корҳои илмию таҳқиқотии кафедраи педагогикаи Донишгоҳи длатии Кӯлоб ба номи А. Рӯдакӣ барои солҳои 2016-2020 дар мавзӯи “Ташаккули салоҳиятҳои ахлоқӣ-маънавии донишҷӯён дар заминаи арзишҳои миллӣ” ва муқаррароти асосии Консепсияи рушди оила дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2015, № 801) иҷро шудааст.

## **ТАВСИФИ УМУМИИ ДИССЕРТАТСИЯ**

**Мақсади таҳқиқот** – таҳлили илмию педагогии шаклу усулҳои самарабахши омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ дар асоси анъанаҳои миллии оиладорӣ.

**Вазифаҳои таҳқиқот.** Вобаста ба мақсади илмии пешниҳодшуда вазифаҳои зерини таҳқиқот гузошта шудаанд:

1. Омӯзиш ва таҳлили таърихи пайдоиш ва ташаккули анъанаҳо ва урфу одатҳои миллии халқи тоҷик дар омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ;

2. Дар асоси омӯзиши адабиёти илмӣ муайян намудани хусусиятҳои анъанаи омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ бо мақсади истифодаи самаранокии ин хусусиятҳо;

3. Ошкор ва муайян намудани аҳамияти педагогии анъана ва урфу одатҳои миллӣ дар омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ;

4. Ташкили ташҳиси озмоишию таҷрибавии тарзу усулҳои омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ дар асоси анъанаҳо ва урфу одатҳои миллии оиладорӣ;

5. Таҳияи тавсияҳо ва пешниҳодҳо оид ба истифодаи анъанаҳо ва урфу одатҳо чӣхати омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ ва истифодаи амалии онҳо.

**Объекти таҳқиқот** – анъана ва урфу одатҳои миллии оиладорӣ дар омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ.

**Мавзуи (предмети) таҳқиқот** – истифодаи роҳу усулҳои самараноки анъанаҳои миллии оиладорӣ тоҷик дар ҷараёни омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ дар замони муосир.

**Фарзияи таҳқиқот:** омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ дар асоси анъанаҳои оиладорӣ ба шарте дуруст ба роҳ монда мешавад, ки агар:

- дар тарбияи оилавӣ зимни омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ анъанаҳои миллии оиладорӣ ба назар гирифта шаванд;

- дар тарбияи оилавӣ падарону модарон ба анъанаҳои миллии омода намудани фарзандон ба ҳаёти оилавӣ таъяс кунанд;

- педагогикаи оиладорӣ халқи тоҷик, ки имконияту мазмуни ғанӣ дорад, дар омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ истифода бурда шавад;

- таҳқиқ ва омӯзиши анъана ва урфу одатҳои миллии оиладорӣ халқи тоҷик дар омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ дар заминаи анъанаҳои пешқадам ва мусбат, ки аҳамияти педагогӣ ва назариявӣ амалии такмили низоми таълиму тарбияро дар оила, муассисаи таълимӣ ва дигар институтҳои оила доро мебошанд, ба назар гирифта шавад;

- омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ дар асоси анъанаҳои миллии оиладорӣ ва зимни таъмини алоқаи зичи оила, мактаб ва ҷамъият ба роҳ монда шавад.

**Марҳилаҳои таҳқиқот.** Таҳқиқот дар се марҳила анҷом дода шуд:

**Марҳилаи якум (2015-2016)** – ҷустуҷӯи омӯзиши масъала. Омӯзиши адабиётҳои фалсафӣ, иҷтимоӣ, психологию педагогӣ, таърихӣ, этнологӣ ва таҳқиқотҳои илмӣ оид ба масъалаи анъана ва урфу одатҳо дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ. Асоснок намудани аҳамияти мавзӯи интихобшуда, муайян намудани дастгоҳи илмию таҳқиқотӣ, наشري мақолаҳои илмӣ бахшида ба мавзӯи таҳқиқот.

**Марҳилаи дуюм (2017-2019)** – назариявӣ, тавзеҳи вазифаҳои илмӣ, методӣ, ибтидоӣ, таҳлили адабиётҳо, татбиқи маводи омӯзишӣ дар таҷрибаи педагогӣ, муайян намудани ҳолати истифодаи анъанаҳои оиладорӣ дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ, таҳияи нақша ва усулҳои таҳқиқоти илмӣ.

**Марҳилаи сеюм (2019-2021)** – ҷамъбастию таҳлилий, танзим ва муттаҳид намудани маводи таҷрибавӣ, таҳияи хулосаҳо; гузаронидани мушоҳидаҳо, сӯҳбатҳо, анкета, саволу ҷавоб, таҳияи кори озмоишию таҳқиқотӣ; наشري натиҷаҳои фосолави тадқиқот, лоиҳаи рисолаи илмӣ, омода ва пешниҳод намудани рисолаи илмӣ ба ҳимоя барои дарёфти дараҷаи илмӣ.

**Асосҳои назариявӣ таҳқиқот.** Асосҳои назариявӣ таҳқиқотро таълимоти файласуфон, бостоншиносон, равоншиносон, этнографҳо ва педагогон дар бораи оила ва нақши он дар ҷамъият, анъанаҳо ва урфу одатҳо дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ, нақш ва мақоми

онҳо дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ, ақидаҳои таърихӣ рушди муносибатҳои оиладорӣ никоҳӣ ва оилавию моддӣ, осори мутафаккирони форсу тоҷик бахшида ба оила ва оиладорӣ, тарбия ва омода намудани фарзандон ва насли наврас ба ҳаёти оилавӣ, асарҳои муосири олимону муҳаққиқони ватаниву хориҷӣ, таҷрибаи пешқадами ҳамкорӣ оила, муассисаи таълимӣ ва ҷомеа дар таълиму тарбия ва омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ, қонуну консепсияҳои амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи танзими оила дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” (соли 2005), “Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон” (соли 2006), “Консепсияи рушди оила дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” (соли 2015), Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи пешгирии зӯрварӣ дар оила” (соли 2013), Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатӣ дар бораи ҷавонон” (соли 2014), Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (бо таҳрири нав, соли 2016), Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд” (соли 2011), Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” (соли 2017) ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил медиҳанд.

**Асосҳои методологии таҳқиқот.** Асосҳои методологии таҳқиқотро омӯзиш ва таҳлили адабиёти фалсафӣ таърихӣ ва психологию педагогӣ аз рӯи мушкилоти мавҷуда, омӯзиш ва муттаҳид намудани ҳамкорӣ дар байни мактаб ва оила, қорҳои таҷрибавию озмоишии психологию педагогии дорои ҷанбаи тарбиявӣ, мушоҳидаҳои педагогӣ, сӯҳбатҳои фардӣ ва коллективӣ бо волидон, омӯзгорон, ҷавонон ва дигар намояндагони ҷамъият, таҳлили вазъияти педагогӣ, саволу ҷавоб (анкета), таҳлили қорҳои санҷишӣ ва иншоҳои мавзӯӣ, омӯзиши ҳуҷҷатгузорӣ, маводҳои бахши сабти асноди шахрвандӣ ва судҳо вобаста ба муносибаҳои оиладорӣ никоҳӣ ташкил мекунад. Дар қори илмӣ инчунин принсипу усулҳои умумии илмӣ истифода шудаанд: принсипҳои мунтазам, маҷмӯӣ, таърихӣ, принсипҳои илова ва бардавомӣ, муносибати субъективӣ фаъолиятӣ, инчунин усулҳои илмӣ, ба мисли таҳлил, синтез, индуксия, тарҳ ва ғ.

**Сарчашмаи маълумот.** Осори фалсафӣ таърихӣ ва психологию педагогӣ, санадҳои меъёрии танзимкунандаи фаъолияти касбӣ педагогӣ дар соҳаи маориф; санадҳои меъёрию ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи маориф: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф”, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи масъулияти падару модар барои таълиму тарбияи фарзанд”, Консепсияи миллии тарбия, Консепсияи рушди оила дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то солҳои 2030, Стандарти давлатии таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрӣ, ҳуҷҷатҳои инъикоскунандаи талабот ва тағйирот дар амалияи таълиму тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҷрибаи пешқадами педагогии омӯзгорон.

**Заминаҳои эмпирикӣ.** Заминаҳои эмпирикии таҳқиқот дар асоси ҳамкориҳои бевоситаи амалии муҳаққиқ бо объекти таҳқиқшаванда: таҳияи барномаи таҳқиқот, ташкили мушоҳида ва гузаронидани озмоиш, тавсиф ва натиҷагирӣ аз маълумоти таҷрибавӣ-озмоишӣ, таснифи онҳо ва ҷабдасткунӣ бо истифода аз усулҳои эмпирикӣ - арзёбӣ, озмоиш, муқоиса, таҳлил, синтез, индуксия, дедуксия ва ғ.; дар асоси маълумоти бадастомада ташаккул додани далелҳои илмие, ки дар натиҷаи истифодаи нишондиҳандаҳои сифатӣ, усулҳои микдорӣ, дар шакли маълумоти омӯрӣ ва коркарди оқилонаи онҳо рӯи кор омадаанд.

**Пойгоҳи таҳқиқот.** Корҳои таҷрибавӣ-озмоишии таҳқиқот дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №№ 1, 5, 8-и ш. Кӯлоб (135 хонанда), №№ 2, 20, 54- н.Ҷамадонӣ (179 хонанда), № 8 ва гимназияи “Боғи Ҳабиб”-и н. Муъминобод (82 хонанда) анҷом дода шудаанд. Дар таҳқиқоти таҷрибавӣ-озмоишӣ беш аз 45 омӯзгор ва 396 хонандагони синфҳои болоӣ (синфҳои 10-11) ҷалб карда шудаанд.

**Навгониҳои илмӣ таҳқиқотро нуктаҳои зерин ташкил медиҳанд:**

а) шароитҳои таърихӣ педагогии мушкilotи ба ҳаёти оилавӣ омода сохтани ҷавонон дар оилаи тоҷик назариявӣ муайян карда шуд;

б) мазмуну мундариҷаи анъанаҳои оиладорӣ дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ ошкор ва муайян карда шуд;

в) нақши анъана ва урфу одатҳои оиладорӣ дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ дар муносибат бо арзишҳои миллии нишон дода шуда, дар ин замина мақоми анъанаҳои миллии, урфу одат ва расму оини оиладорӣ дар ташаккули шахсият ва омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ инъикос гардиданд;

г) имкониятҳои иҷтимоӣ педагогии оилаи имрӯзаи тоҷик, зарурат ва истифодаи анъанаҳои оиладорӣ дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ, имконият ва аҳамияти ин анъанаҳо ошкор ва муайян карда шудаанд;

д) алоқаи зичи анъанаҳои миллии оиладорӣ, ҳамкориҳои падару модарон бо фарзандон дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ, ҷиҳати таъмини рушди минбаъдаи давлат илман асоснок намуда шуд;

е) истифодаи маҷмӯаи хусусиятҳои анъанаҳои миллии оиладорӣ дар ҷараёни корҳои таълимӣ ва беруназсинфӣ дар мактаб, инчунин ҳамкориҳои мактаб, оила ва ҷамъият дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти мушакилонаи оилавӣ дар замони муосир дар шакли корҳои озмоишӣ-таҳқиқотӣ ба амал оварда шуд.

**Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:**

- маҳз оила ҳамчун воҳиди сохтори ҷомеа ба ташаккулёбии шахсият ҳанӯз аз синни хурдсолӣ замина мегузорад ва ба он таъсир мерасонад, зеро оила бо робитаи муносибатҳои ҳаётӣ ва ҳешу таборӣ, зану шавҳарӣ алоқаманд буда, волидон ва фарзандонро дар доираи худ муттаҳид месозад. Аллакай дар айёми кӯдакӣ оила ба ташаккулёбии шахсияти кӯдак таъсири калон мерасонад. Гарчанде оила гурӯҳи хурди



ичтимоӣ бошад ҳам, бар зиммаи он дар тарбия ва оmodасозии наврасону ҷавонон ба зиндагии оилавӣ, яъне издивочӣ, иҷроиши вазифаҳои муҳиму азими ҷамъиятӣ воғузур шудааст. Аз ин рӯ, дар тамоми низоми тайёр намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ, оmodасозии онон ба издивоч дар оилаи волидайн яке аз ҳалқаҳои муҳимтарин ба ҳисоб меравад;

- дар шароити кунунии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин дар мавриди ҷаҳонишавии манфиатҳо ва оmeзиши анъанаҳои миллии мардумони ҷаҳон масъалаи рушду эҳёи анъанаҳо ва урфу одатҳои миллӣ, махсусан анъанаҳои оиладорӣ дар оmodа намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ яке аз мушкилотҳои муҳими ҷомеа ба шумор меравад;

- анъана ва урфу одатҳои миллии оиладорӣ имконият ва иқтидори бузурги таълимию тарбиявӣ ва аҳамияти назаррасу таъсири зиёди маънавӣ дошта, онҳоро барои оmodа намудани ҷавонон ва хонандагони синфҳои болоӣ ба оиладории мустақилона самаранок истифода бурдан мумкин аст;

- анъана ва урфу одатҳои миллии оиладорӣ дорои таърихи бою ганӣ буда, таҷрибаи гузаштагон, хусусиятҳои ҳаёти рӯзмарра, шарту шароитҳои иқлимиву ҷуғрофӣ ва ҷанбаҳои дигарро дар бар мегиранд. Аз ин рӯ, онҳо ҳамчун таркиби ҷудонашавандаи фарҳанги миллӣ арзиши ба худ хос дошта, барои оmodа намудани насли наврас ба ҳаёти оилавӣ таъсири зиёд мерасонанд;

- бо мақсади оmodа намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ мутобиқ гардонидани анъана ва урфу одатҳои миллии оиладорӣ ба талаботи рушду эҳёи анъанаҳои миллӣ ба ташкили дурусти раванди мутобиқшавии ҷавонон ва насли наврас ба ҳаёти иҷтимоӣ, дарки таъриху фарҳанги миллии худ, боҳабарӣ аз эҷодиёти гузаштагон, ҳифзи зиндагии оsoишта ва таъмини суботи оилаю оиладорӣ мусоидат хоҳад кард.

**Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот.** Аҳамияти назариявии таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки тасаввуротҳои илмӣ оид ба масъалаи анъанаҳои мардумии оиладорӣ васеъ гашта, таъсири анъана ва урфу одатҳои оиладории миллӣ ба оmodасозии самараноки ҷавонон, алалхусус хонандагони синфҳои болоӣ мусоидат намуда, рушди минбаъдаи назария ва амалияи ин масъала асос гузошта, ба таҳкими минбаъдаи анъана ва урфу одатҳои оиладорӣ дар оmodа намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ дар заминаи таҷрибаи оиладорӣ, мактаб ва дигар институтҳои оила ба роҳ монда шавад.

Аҳамияти амалии таҳқиқот бо омӯзишу таҳкими анъанаҳои оиладорӣ ва бо истифодаи таҷрибаи пешқадами оилаи тоҷик дар оmodа намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ, пешниҳоди фарзияҳо ва тавсияҳои илмӣ оид ба оmodа намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ дар асоси анъана ва урфу одатҳои оиладорӣ муайян карда мешавад. Натиҷаҳои рисолаи илмӣ ва тавсияҳои пешниҳодшударо падарону модарон, муррабиён, омӯзгорон, донишҷӯён, кумитаҳои кор бо ҷавонон ва институтҳои оила истифода бурда метавонанд. Инчунин донишҷӯёну муҳаққиқон зимни эҷоди корҳои илмӣ, навиштани корҳои

дипломӣ, таҳияи реферат ва корҳои курсӣ метавонанд аз ин натиҷаҳо ба таври самаранок истифода баранд. Натиҷаҳои рисолаи илмӣ ва тавсияҳои пешниҳодшударо барои донишомӯзии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, коллеҷу литсейҳо, баланд бардоштани сатҳи маърифатнокии падарону модарон вобаста ба масъалаҳои омода намудани фарзандон ба ҳаёти оилавӣ, дар донишкадаҳои тақмили ихтисос, дар таҳсилоти баъдидипломии хатмкунандагони донишгоҳу донишкадаҳо, унвонҷӯёну аспирантон ва дигар кормандони соҳаи илм, ки ба ин мавзӯ сарикордоранд, фаровон истифода бурдан мумкин аст.

**Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот.** Асосҳои методологӣ ва назариявии таҳқиқот; маҷмӯи усулҳои назариявӣ ва таҷрибавии таҳқиқот, ки ба мавзӯи интиҳобшуда ва ҳадафҳои асосии таҳқиқот мувофиқанд; интиҳоб ва таҳлили шароитҳо ва натиҷаҳои фаъолияти таҷрибавӣ-озмоишӣ; тасдиқи қоидаҳое, ки дар фарзия ва ғояи таҳқиқот пешниҳод шудаанд; азназгаргузаронии маводҳои бадастомадашудаи рисола; муътамад будани натиҷаҳои бадастомадашуда; таҷрибаи амалии фаъолияти касбии муаллифи рисола.

**Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ.** Диссертатсия ба бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси илмӣ 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот мувофиқат мекунад: *банди 3* – «Антропологияи педагогӣ» (низомҳои /шароитҳои/ рушди шахс дар ҷараёни таълим, тарбия, таҳсилот;), *банди 4* – «Назария ва концепсияи таълим» (қонуниятҳо, принципҳои таълими бачагон дар давраҳои гуногуни бавоярасии онҳо; навъҳо ва амсилаҳои таълим, ҳудудҳои истифодаи онҳо; концепсияи рушди таъминоти таълимӣ-методии раванди таълим ва воситаҳои таълим, вижагиҳои таълим дар сатҳҳои мухталифи таҳсилот), *банди 7* – «Педагогикаи амалӣ» (фаъолияти озмоишию таҷрибавии муассисаҳои таълимӣ).

**Саҳми шахсии доктараби дарачаи илмӣ дар таҳқиқот.** Саҳми шахсии унвонҷӯ дар таҳлили ҳамаҷонибаи масъала; дар омезиши дурусти таҳқиқотҳои назариявӣ ва таҷрибавӣ, таҳлили микдорӣ ва сифатии маводҳо; дар истифодаи маҷмӯи усулҳо вобаста ба мавзӯ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот; дар заминаи кори озмоишӣ ва тасдиқи амалии муқаррароти кори илмӣ дар давоми озмоиш, таҳлили натиҷаҳои коркарди маълумоти озмоишӣ, таҳия ва нашри мақолаҳои илмӣ, иштирок дар чорабиниҳои илмӣ, ҷаъбасти натиҷаҳои бадастомада ва дар таҳияи диссертатсия таҷассум меёбад.

**Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот.** Натиҷаҳои таҳқиқот ва хулосаҳои асосӣ дар мавридҳои зерин сурат гирифтанд:

- дар раванди ташкили фаъолияти таълимӣ-педагогии омӯзгорони фанни “Маърифати оиладорӣ” оид ба истифодаи анъанаҳои мардумии оиладорӣ дар омода соختани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ;

- ҳангоми гузаронидани курсҳои тақмили ихтисоси омӯзгорон;

- дар конфронсҳои илмӣ-назариявӣ, семинарҳо доир ба масъалаи назария ва амалияи таълиму тарбия;

- дар гузориш ва муҳокимаҳои мунтазам дар ҷаласаҳо ва семинарҳои илмӣ-амалии кафедраи педагогикаи ДДК ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ;

- ҳангоми баромадҳо ва суҳанронҳои дар конфронсҳои илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ.

**Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия.** Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ якҷанд маротиба дар ҷаласаҳои кафедраи педагогика ва конфронсҳои илмӣ-амалии минтақавӣ ва ҷумҳуриявӣ дар Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ (солҳои 2016-2021) дар мавзӯи «Оила ва оиладорӣ» (2016-2020), дар курсҳо ва семинарҳои филали Донишкадаи ҷумҳуриявии тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф дар минтақаи Кӯлоб, мизҳои мудаввар, семинарҳо ва тренингҳо баррасӣ ва ироа шуда, ҳамзамон дар шакли 7 мақола дар нашрияҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва се номгӯй дар маҷмӯаи маводи конференсияҳо нашр гардиданд.

**Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия** ба мантиқи таҳқиқот мувофиқат намуда, аз муқаддима, ду боб, шаш параграф, хулоса, рӯйхати адабиёт (186 номгӯй) ва замимаҳо иборат буда, ҳаҷми умумии диссертатсия 172 саҳифаи чопи компютери ро дар бар мегирад.

## МАЗМУНИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддима зарурияту аҳамияти мавзӯи таҳқиқот ва дараҷаи омӯзиши он, асосҳои назариявӣю методологӣ ва усулҳои таҳқиқот, аҳамияти назариявӣю амалӣ ва навгонҳои илмии таҳқиқот асоснок карда шуда, фарзия, мақсаду вазифаҳо ва объекту предмети таҳқиқот муайян гардидаанд. Инчунин, дар муқаддима маълумот дар бораи марҳалаҳои таҳқиқот, тасвир ва татбиқи натиҷаҳои он оварда шуда, муқаррароти асосии ҷимояшавандаи таҳқиқот мушаххас гардида, сохтору ҳаҷми диссертатсия нишон дода шудааст.

Дар боби якум **“Ҷанбаҳои фалсафӣю психологӣ ва таърихӣ-педагогӣю омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ”** ҷанбаҳои фалсафӣю психологӣ ва таърихӣю педагогӣю омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ дар оилаи тоҷик баррасӣ шудааст. Дар параграфи 1 шароитҳои таърихӣю педагогӣю масъалаи ба ҳаёти оилавӣ омода намудани ҷавонон дар оилаи тоҷик мавриди таҳлил қарор гирифт. Анъанаҳои оиладорӣю халқи тоҷик таърихи дуру дароз дошта, ҳанӯз аз замони Зардушт то пайдоиши ислом, аз асрҳои миёна то замони нав ташаккул ёфтааст. Оид ба ин масъала бисёр бозёфтҳои қадима ва осори адабии форсу тоҷик шаҳодат медиҳанд ва дар рисола мӯҳтавои онҳо оварда шудаанд. Дар параграфи 2-юми рисолаи мазкур мазмуну

мундариҷаи анъана ва урфу одатҳо аз ҷиҳати фалсафӣ, психологӣ ва педагогӣ баррасӣ шуданд. Маълум гардид, ки анъана ва урфу одатҳо шаклу мазмуни гуногун дошта, якчанд функсияву вазифаҳоро иҷро мекунанд. Дар ин бахш таснифи махсуси анъанаҳои оиладорӣ пешниҳод шудаанд: ҷаҳонбинӣ, тамоюлӣ, муайянкунандаи мавқеъ ва нақш, танзимкунанда, тарбияи хислатҳои психологӣ ва ахлоқӣ, ташаккули таҷрибаи муносибатҳои рӯҳонӣ ва ахлоқӣ дар оила ва коллектив, ёрирасонанда ва ғайра. Илова бар ин, имкониятҳои зиёди тарбиявии анъанаҳои миллӣ тавсиф дода шудаанд. Дар параграфи 3-юми рисолаи мазкур нақш ва аҳамияти анъанаҳои оиладорӣ дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ баррасӣ шуда, қайд мешавад, ки анъанаҳои оиладорӣ барои омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ нақш ва аҳамияти назаррас дошта, дар онҳо хислатҳои неки инсонӣ ва маънавиро ташаккул дода, онҳоро ҳаматарафа ба зиндагии ояндаи шахсӣ ва оилавӣ омода мекунад. Дар ин бахш қайд мешавад, ки дар асоси таҳлил ва омӯзиши адабиёти гуногуни илмию бадеӣ оиди масъалаи нақши анъанаҳо ва урфу одатҳо дар омодагии хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ муайян карда шуд, ки:

- анъанаҳо ва урфу одатҳои миллати тоҷик таърихи дуру дароз дошта, ҷиҳатҳои зиёди маънавию тарбиявиро доро мебошанд;

- анъанаҳо ва урфу одатҳо аз ҷиҳати фалсафӣ, иҷтимоӣ ва психологию педагогӣ аз ҷониби олимону муҳаққиқони зиёд мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтаанд;

- анъана ва урфу одатҳо шакли олии интиқоли таърихи миллат, таҷрибаи пешқадами аҷдодон ва мутафаккирони гузашта, нишонаи ҳастии миллат мебошанд;

- анъана ва урфу одатҳо ҳарчанд ба сифати як мафҳуми умумӣ фаҳмида шаванд ҳам, вале айни замон ҳар кадоми онҳо чун мафҳумҳои алоҳида ба таври гуногун фаҳмида мешаванд ва аз ҳамдигар фарқдоранд;

- анъана ва урфу одатҳо вазифа ва функсияҳои гуногун доранд;

- анъана ва урфу одатҳо касбӣ, иҷтимоӣ, техникӣ, давлатӣ ва халқӣ шуда метавонанд;

- анъана ва урфу одатҳои оилавӣ категорияи махсуси фарҳанги миллӣ буда, гуногунранганд ва ба таври алоҳида тасниф карда шудаанд;

- анъана ва урфу одатҳои оилавӣ дар тарбияи насли наврас ва ҷавонон нақши босазо дошта, ҷиҳати омодагии онҳо ба зиндагии оилавӣ таъсири зиёди маънавию фарҳангӣ ва психологию маишӣ мерасонанд;

- нақши Қонуни ҶТ “Дар бораи танзими оила” (2005), Қонуни ҶТ “Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” (2017), Қонуни ҶТ “Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд” (2011), Қонуни ҶТ “Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон” (2004) дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ дар замони муосир хеле бузург аст;

- анъана ва урфу одатҳо чун як қисмати сиёсати давлату Ҳукумат дар тарбияи насли наврас ва омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавии мустақилона нақши босазо дошта метавонанд.

Дар боби дуюм **“Технологияи педагогии омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ дар асоси анъанаҳои миллии оиладорӣ”** имкониятҳои иҷтимоию педагогии оилаи имрӯзаи тоҷик, алоқаи дучонибаи падару модарон ва муассисаҳои таълимӣ дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ, корҳои озмоишию таҳқиқотӣ оид ба муайян намудани дараҷаи омодагии хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ мавриди таҳқиқу таҳлил қарор ёфтааст.

Дар натиҷаи таҳлилу мушоҳидаҳои илмӣ маълум гардид, ки:

- имкониятҳои иҷтимоиву педагогии оилаи имрӯзаи тоҷик хеле зиёд буда, бо боварии комил гуфта метавонем, ки оилаи имрӯзаи тоҷик барои омодагии хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ омода аст;

- яке аз имкониятҳои иҷтимоии оилаи имрӯзаи тоҷик барои омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ ин фароҳам овардани заминаҳои ҳуқуқӣ аз ҷониби давлат мебошад;

- баланд бардоштани савияи дониши ҳуқуқии хонандагони синфҳои болоӣ дар омода намудани онҳо ба ҳаёти оилавӣ нақши зиёд дорад;

- сулҳу субот, тинчиву оромӣ, ваҳдату якдигарфаҳмӣ дар кишвар, муносибатҳои дӯстонаи Тоҷикистон бо дигар кишварҳо яке аз имкониятҳои иҷтимоии оилаи имрӯзаи тоҷик дар омодагии хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ ба ҳисоб мераванд;

- танзими ҷашну маросимҳо ва урфу одатҳо дар ҷумҳурӣ, танзими маъракаҳои туй ва дигар урфу одатҳои хос ба ин маъракаҳо имкониятҳои дигари иҷтимоии оилаи имрӯзаи тоҷик барои омодагии хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ ба ҳисоб меравад;

- рушди иқтисоди давлат, имкониятҳои машғул шудан ба соҳибкорӣ, сафар ба хориҷи давлат, бунёди беморхонаву таваллудхонаҳои замонавӣ, марказҳои машваратдиҳии ройгон, дастгирии оилаҳои ҷавон, ҷойҳои кор бо музди кофӣ ва дигар таъминоти иқтисодӣ яке аз имкониятҳои дигари оилаи имрӯзаи тоҷик дар омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ ба ҳисоб мераванд;

- вучуд доштани анъанаҳои миллии оиладории тоҷик имконияти дигари оилаи имрӯзаи тоҷик дар омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ мебошад, ки ҷавонон дар така ба онҳо метавонанд оилаҳои солиму бардавом бунёд созанд;

Барои омодагии ҷавонон дар ҳамкории падару модарон ва фарзандон ба якҷанд омилу принципҳо така бояд кард:

- дар ҳамкории падару модарон ва фарзандон нақши зиёдро дар омодагии хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ обрӯю эътибор ва намунаи ибрати шахсии волидайн, мақоми онҳо дар ҷамъият, қору ғаъолияти онҳо, шакли педагогии тарбия (авторитарӣ ё демократӣ), сатҳи маърифату ахлоқи онҳо, рафтору кирдори онҳо, муносибату

муоширати онҳо дар оила, муносибат бо фарзандон, бо ҳамсояхо ва хешу табор мебозад;

- дар ҳамкориҳои падару модар ва фарзандон дар омодагии фарзандон ба ҳаёти оилавӣ шарту омилҳо, ба монанди муҳит ва фазои психологӣ ором дар оила, тарбияи ҷисмонӣ, меҳнатӣ, зеҳнӣ, зебоипарастӣ, маънавию ахлоқӣ, динию мазҳабӣ, инсондӯстӣ, худшиносӣ, ватандӯстӣ, эҳтиромгузорӣ ба муқаддасоти миллӣ, урфу одату анъанаҳои миллӣ ва арзишҳои умумибашарӣ, илмдӯстӣ, ҷаҳонбинӣ, саховатмандӣ, таҳаммулпазирӣ, тоқатфарсоӣ, ҷиддӣ будан, далерӣю шучоат ва ғайра нақши босазо дорад;

- дар омодагии хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ муносибати дучонибаи падару модар ва фарзандон дар масъалаҳои хоҷагидорӣ, тақсими меҳнат ва вазифаҳои нақши бориз дорад. Чавонон харчу сарфи оила, раванди иқтисодии оиладорӣ, ҷобачогузориҳои анҷому асбоби рӯзгор, меҳнатдӯстӣ ва ба меҳнат машғул шудан, касбу ҳунар аз худ кардан, неъматҳои моддиро ҳамчун кардан, танбал набудан, аз гуруснагӣ ва ночорӣ худро ҳифз намудан, маърифати рӯзгордориро аз худ кардан ва ғайраро аз худ карда, ба ҳаёти оилавии оянда омода мешаванд;

- падару модар вазифадоранд, ки ба фарзандон дар бораи масъалаҳои оила ва оиладорӣ, муносибати зану шавҳар, қоидаҳои муошират, рафтору кирдор, муносибат бо дигар одамон, масъалаҳои рӯзгордорӣ, тартибу интизом дар оила, вазифаҳои иҷтимоии марду зан, ҳам аз ҷиҳати қонун ва ҳам дин, иттиҳоди зан ва фарзандон ба сарвари оила, нақши модар дар оила, нақши падар дар оила, қоидаҳои нигоҳубини тифли навзод, қоидаҳои тарбияи кӯдакон, муқаддас будани оила дар ҷамъият ва назди Худо, тартибу қоидаҳои меҳмондорӣ, ҳурмату иззати падару модар, дигар калонсолони оила, хусуру хушдоман, муносибат бо дигар хешу табор, риоя намудани анъанаҳои миллӣ дар раванди бунёди оила ва дигар масъалаҳои муҳими оиладориро бояд таълим диҳанд, омӯзонанд ва доимӣ суҳбатҳои гузаронанд.

Дар **зербоби 3 боби дуум** ҷамъбасти корҳои озмоишию таҳқиқотӣ оид ба муайян намудани дараҷаи омодагии хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ баррасӣ карда шуд. Дар ин қисмати рисолаи илмӣ вазифаи асосӣ ин муайян намудани дараҷаи фаҳмиши хонандагони синфҳои болоӣ дар бораи ҳаёти оилавӣ ва бо роҳи таҷрибавӣ-озмоишӣ таҳлил намудани шароитҳои педагогӣ татбиқи анъанаҳои мардумии оилавӣ дар омодагии чавонон ба ҳаёти оилавӣ мебошад. Қори таҷрибавӣ-озмоиширо мо дар се давра ба анҷом расонидем: давраи I - муайянкунанда, давраи II - ташаккулдиҳанда, давраи III - таҳлили натиҷаҳои таҳқиқотӣ.

Ҳангоми гузаронидани корҳои озмоишӣ-эксперименталӣ мо аз усулҳои педагогӣ-равонӣ, озмоишӣ-таҷрибавӣ, таҳқиқотӣ-математикӣ, мушоҳида, анкета-саволнома, усули ҷумлаи давомдор ва ғайра истифода

бурдем. Дар рафти кори таҳқиқотӣ-эксперименталӣ тамоми мақсад ва вазифаҳо ҳалл карда шуда, ба яқдигар пайваст карда шудаанд.

Ба сифати объекти озмоиши эксперименталӣ муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №№ 1, 5, 8-и ш. Кӯлоб (135 хонанда), №№ 2, 20, 54- н. Ҳамадонӣ (179 хонанда) (синфҳои назоратӣ), МТМУ № 8 ва гимназияи “Боғи Ҳабиб”-и н. Муъминобод (82 хонанда) (синфҳои озмоишӣ) интихоб карда шудаанд. Дар таҳқиқоти озмоишӣ-эксперименталии мо зиёда аз 396 хонандагони синфҳои болоӣ (синфҳои 10-11) ҷалб карда шудаанд.

Дар оғози тадқиқот бо мақсади муайян кардани мушкилотҳои маъмулӣ, ки дар татбиқи анъанаҳои мардумии оилавӣ дар корҳои таълиму тарбияи насли наврас ва омода кардани хонандагони синфҳои болоӣ барои ҳаёти оилавӣ пурсиши омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ гузаронида шуд.

Дар ҷадвалҳои 1 ва 2 синфҳои озмоишӣ ва назоратӣ, инчунин сатҳи фаҳмиши хонандагони ин синфҳо оид ба омодагии онҳо ба ҳаёти оилавӣ, ки барои гузарондани озмоиши мо муҳиманд, пешниҳод гардидаанд.

**Ҷадвали № 1. Рӯйхати синфҳои озмоишӣ ва сатҳи ниҳии омодагии хонандагон ба ҳаёти оилавӣ**

№	Муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ	Синфҳои озмоишӣ, ки дар таҳқиқот иштирок намуданд	Миқдори хонандагон дар як синф	Сатҳи фаҳмиш ва омодагии хонандагон барои ҳаёти оилавӣ бо %
1.	МТМУ №8-и н. Муъминобод	Синфи X	25	33
2.	МТМУ №8-и н. Муъминобод	Синфи XI	22	35
3.	Гимназияи “Боғи Ҳабиб”-и н. Муъминобод	Синфи X	20	34
4.	Гимназияи “Боғи Ҳабиб”-и н. Муъминобод	Синфи XI	15	37
<b>Сатҳи миёна</b>				<b>35,8</b>

**Ҷадвали 2. Рӯйхати муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумие, ки дар кори озмоишӣ дар доираи татбиқи вазифаҳои таҳқиқоти хулосашаванда иштирок намуданд (синфҳои назоратӣ)**

№	Муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ (мактабҳо)	Синфҳои назоратӣ, ки дар таҳқиқот иштирок намуданд	Миқдори хонандагон дар як синф	Сатҳи фаҳмиш ва омодагии хонандагон барои ҳаёти оилавӣ бо %
1.	МТМУ №2-и н. Ҳамадонӣ	Синфҳои X-XI	31	37

2.	МТМУ №20-и н. Ҳамадонӣ	Синфҳои X-XI	28	33
3.	МТМУ №54-и н. Ҳамадонӣ	Синфҳои X-XI	30	31
4.	МТМУ №1-и ш.Кӯлоб	Синфҳои X-XI	29	28
5.	МТМУ №5-и ш.Кӯлоб	Синфҳои X-XI	33	26
6.	МТМУ №8-и ш. Кӯлоб	Синфҳои X-XI	31	36
<b>Сатҳи миёна</b>				<b>33,7</b>

Дар натиҷаи гузарондани даври якуми кори озмоишӣ аз рӯи мавзӯи таҳқиқоти хулосашаванда муайян гардид, ки сатҳи фаҳмиш ва омодагии хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ ҳатто ба 50% баробар нашуд. Сатҳи миёнаи он дар синфҳои назоратӣ 33,7% ва дар синфҳои озмоишӣ 35,8% буд.

Бо ёрии усулҳои махсуси педагогӣ, такмили раванди таълиму тарбия, инноватсияҳои педагогӣ ва дидактикӣ, таълими фаъл ва таълими инкишофёбанда, моделҳои таълим, технологияҳо ва усулҳои таъминкунандаи фаългардонии фаъолияти таълимии хонандагони синфҳои болоӣ мо дар таҳқиқоти дисертатсионии худ марҳилаҳои мобайнии назоратиро ба анҷом расонида, натиҷаҳо ба даст овардем. Натиҷаҳои таҳқиқот дар гурӯҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ, ки солҳои 2017-2018-ро дар бар мегирад, омодагии хонандагони синфҳои болоиро ба ҳаёти оилавӣ ва сатҳи фаҳмиш ва дарки онҳо ба паҳлуҳои гуногуни ин масъала муайян кард. Натиҷаҳои таҳқиқот онро нишон дод, ки сатҳи фаҳмиш ва омодагии хонандагони синфҳои озмоишӣ нисбат ба синфҳои назоратӣ афзоиш ёфта, таъсири усулҳои махсуси педагогӣ бенамуди намонд. Нишондодҳои натиҷаи таҳқиқоти мобайнӣ дар ҷадвали 3 нишон дода шудаанд.

### **Ҷадвали №3. Муқоисаи натиҷаҳои мобайнии таҳқиқоти озмоишӣ**

Саволҳои назоратӣ	Синфҳои озмоишӣ	Миқдор бо %	Синфҳои назоратӣ	Миқдор бо %
Шарҳи маъноии ибораҳои “омодагӣ ба ҳаёти оилавӣ” ва “устувории оила”	Синфҳои X	69	Синфҳои XI	50
Муқоисаи ибораҳои “меҳру муҳаббат дар оила” ва “якдигарфаҳмӣ”	Синфҳои XI	72	Синфҳои XI	52
Шарҳи маъноии “синну соли оиладлоршавӣ”	Синфҳои X	68	Синфҳои X	49
Вазифаи оиларо дар ҳаёт аз чӣ иборат медонед?	Синфҳои XI	73	Синфҳои X	49
Оилаи намунавиро дар чӣ мебинед?	Синфҳои X	72	Синфҳои X	48



Ҳамсари ояндаи худро чи гуна тасаввур мекунед?	Синфҳои X	70	Синфҳои X	50
“Ҳуқуқҳои оилавӣ”. Маъноии ибораро шарҳ диҳед?	Синфҳои X	67	Синфҳои XI	49
Дар бораи ҳаёти оилавӣ чӣ мефаҳмед?	Синфҳои X	71	Синфҳои XI	51
Қадам мавзӯҳо дар бораи ҳаёти оилавӣ дар фанни “Маърифати оиладорӣ” ҷой доранд ва ин мавзӯҳо ба чӣ бахшида шудаанд?	Синфҳои XI	69	Синфҳои XI	48
Шумораи фарзандон дар хона ба фикри шумо?	Синфҳои XI	72	Синфҳои X	50
Қалимаи “ҳурмату иззатро”-ро шумо чӣ хел мефаҳмед?	Синфҳои XI	73	Синфҳои X	50
“Тарзи ҳаёти оилаи имрӯзаро” чи тавр мефаҳмед?	Синфҳои XI	70	Синфҳои X	49
Мафҳуми “анъанаҳои миллӣ” чӣ маъно дорад?	Синфҳои XI	68	Синфҳои XI	48
Иборати “дӯстӣ дар оила” барои шумо чӣ аҳамият дорад?	Синфҳои XI	69	Синфҳои X	50
	<b>Сатҳи миёна</b>	<b>70,2</b>	<b>Сатҳи миёна</b>	<b>50,0</b>

Муқоисаи аҳамиятҳои миёнаи нишондиҳандаҳо аз он далолат медиҳад, ки ташаккулёбии мафҳумҳои асосӣ оид ба омодагии хонандагон ба ҳаёти оилавӣ – тасаввурот дар бораи оиладорӣ, шумораи фарзандон дар оила, меҳру муҳаббат дар оила, ҳуқуқҳои оилавӣ ва ғ. дар синфҳои озмоишӣ нисбат ба синфҳои назоратӣ **20,2%** зиёдтар аст.

Аз рӯи натиҷаҳои соли таҳсили 2018-2019 мо санҷиши ниҳоии натиҷаҳои озмоиш – марҳилаи ҷамъбастиро доир намудем. Натиҷаҳои ин таҳқиқот бо нишондиҳандаҳои ҷадвали 4 тавсиф мегарданд.

**Ҷадвали 4. Таҳлили муқоисавии натиҷаҳои марҳилаи муқаррарии қори озмоишӣ ва марҳилаи назоратии ҷамъбасти дар синфҳои озмоишӣ ва назоратӣ бо %.**

Синфҳо	Натиҷаҳои таҳқиқот дар синфҳои озмоишӣ (СО)		Натиҷаҳои таҳқиқот дар синфҳои назоратӣ (СН)	
	Марҳилаи муқаррарӣ	Марҳилаи назоратӣ	Марҳилаи муқаррарӣ	Марҳилаи назоратӣ
XI	36	78	34	57
XI	35	76	32	56
XI	34	75	30	54
X	32	78	29	57
X	36	78	33	57
X	33	74	36	55
<b>Сатҳи миёна</b>	<b>35,8</b>	<b>70,2</b>	<b>33,7</b>	<b>50,0</b>

Аз маълумоти омории пешниҳодшуда дида мешавад, ки дар натиҷаи ташкили таъсири мақсадноки педагогӣ сатҳи ташаккулёбии фаҳмиши хонандагон ва омодагии онҳо ба ҳаёти оилавӣ дар синфҳои озмоишӣ бештар афзудааст (34,4%). Дар синфҳои назоратӣ нишондиҳандаҳо дар давраи гузарондани кори озмоишӣ танҳо 16,3% зиёд шудааст.

Чараёни рушди таҳсилоти имрӯза истифодаи моделҳои гуногуни таълим – таълими ғаёл ва таълими инкишофёбандаро талаб менамояд, ки кори таҳқиқотии мо дар асоси онҳо таҳия шудааст. Аз ин рӯ, дар раванди таълим барои таҳлили мустақилонаи падидаҳо шароит фароҳам овардан лозим аст.

Дар натиҷаи истифодаи тавсияҳои таҳиянамудаи муаллиф аз тарафи омӯзгорон дар кори педагогии озмоишӣ дар синфҳои озмоишӣ раванди бештар самараноки ташаккули фаҳмиши хонандагон ба унсурҳои гуногуни омодагии хонандагони синфҳои болоӣ дар асоси анъанаҳои миллӣ ба роҳ монда шуд. Ҳангоми истифодаи тавсияҳои методии муаллифи таҳқиқоти хулосашаванда хонандагон фикрронии ғаврӣ, таҳлили вазъиятҳои ҳаёт, таҳияи қарорҳои мустақилона ва баёни мухтасару возеҳи андешаҳои худро аз худ намуданд. Ғаёлнокии онҳо дар раванди таҳсил ва ҳавасмандии онҳо ба ин раванд зиёд шуд. Хонандагон маводи омӯзиширо бештар аз худ намуданд, ки афзоиши нишондиҳандаҳо ҳангоми гузарондани қорҳои назоратӣ дар синфҳои озмоишӣ тасдиқи ин гуфтаҳои онҳо.

Таҳлили натиҷаҳои кори таҷрибавию озмоишӣ нишон дод, ки истифодаи усулҳои психологию педагогӣ дар раванди таълим аҳамияти худро аз даст намедихад ва ба инкишофи ташаббусқорӣ, ғаёлноқӣ, фикрронии танқидӣ, мустақилият, масъулиятнокӣ, ҳамдигарфаҳмӣ ва ҳамқорӣ мусоидат менамояд. Таҳқиқоти ба анҷом расонидашуда бовар қунонд, ки ҳатто тағироти қузьӣ дар ташкили ғаёлияти таълимӣ - ба вуҷуд овардани вазъиятҳои мушқил, татбиқи қиҳатҳои нав ва вазъиятҳои эҷодӣ ба хонандагони синфҳои болоӣ таъсири мусбӣ мерасонанд.

Дар асоси омӯзиш ва таҳлили адабиёти дидактикӣ, психологию педагогӣ ва таҷрибаи омӯзгорони синфҳои озмоишӣ, инчунин маводи амалӣ мо маҷмуи идеяҳои асосиро муайян намуда, ҳамзамон талаботи асосиро ба ташаккули фаҳмиши хонандагон ба ҳаёти оилавию муайян намудем.

### **ХУЛОСАҲОИ УМУМӢ ВА ТАВСИЯҲО**

Дар раванди қор аз болои таҳқиқоти диссертатсионӣ ва дар асоси натиҷаҳои дар чараёни таҳқиқоти таҷрибавӣ-озмоишӣ бадастомада ба хулосаҳои зерин расидем:

1. Дигаргуниҳои қуллӣ дар ҳаёти қамъият, қаҳонишавии арзишҳо, бӯҳрони фарҳангиву иқтисодӣ дар тамоми мамлақатҳо, оқибатҳои қанги шаҳрқандӣ ва барқарор қардани иқтисодиёт дар

Ҷумҳурии Тоҷикистон, ривоч ёфтани арзишҳои фарҳангӣ дар ҳаёти ҷамъияти шаҳрвандӣ, дар оила ва оиладорӣ, равандҳои мураккабтарини таназзули тарзи ҳаёти оилавӣ, коҳишҳои мақоми оила, зарурати доштани кӯдак, афзоиши талоқи ҷудошавии оилаҳо, зӯрварӣ дар оила, афзоиши аҳоли, ворид намудани арзишҳои тамаддуни бегона дар низоми оила ва оиладорӣ, масъалаи омили инсонӣ, мустаҳкам кардани оила, эҳёи анъана ва урфу одатҳои миллӣ ва дигар мушкилоту масъалаҳои мубрам яке аз масъалаҳои муҳиму асосии ҷамъияти навини тоҷик ба ҳисоб мераванд [1-А].

2. Дар диссертатсия паҳлуҳои гуногуни масъалаи анъанаҳои миллии оиладорӣ мардуми тоҷик дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ таҳлилу баррасӣ шудаанд. Масъалаи мазкур дар шароити ҳозира воқеӣ буда, дида баромадани таъриху марҳилаҳои рушд, заминаҳои педагогӣ равонӣ, шаклу намудҳои анъанаҳои оиладорӣ дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ ва ғайраро тақозо дорад [4-М].

3. Анъанаҳои халқӣ ва урфу одатҳои мардумӣ шакли интиқоли унсурҳои ахлоқии маънавӣ ба наслҳои нав буда, дорои имконоти баланди маънавӣ-ахлоқӣ ва тарбиявӣ мебошанд. Анъанаҳои оиладорӣ барои омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ нақш ва аҳамияти назаррас дошта, дар онҳо хислатҳои неки инсонӣ, маънавиро тарбия дода, онҳоро ҳаматарафа барои зиндагии ояндаи шахсӣ ва оилавӣ омода мекунад. Таҳлил ва омӯзиши масъалаи анъанаҳо ва урфу одатҳо дар омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ дар адабиётҳои гуногуни бадеӣ ва илмӣ **муайян кард, ки:**

- анъанаҳо ва урфу одатҳои мардумии миллати тоҷик таърихи дуру дароз дошта, аз ҷиҳатҳои зиёди маънавию тарбиявӣ бою ғанӣ аст;
- анъанаҳо ва урфу одатҳо аз ҷиҳати фалсафавӣ, иҷтимоӣ, равонӣ ва педагогӣ аз ҷониби олимону таҳқиқотчиёни зиёд таҳлилу омӯзиш ва баррасӣ карда шудаанд;
- анъана ва урфу одатҳо шакли олиии интиқоли таърихи миллат, таҷрибаи пешқадами аҷдодон ва бузургони гузашта, нишонаи ҳастии миллат мебошанд;
- анъана ва урфу одатҳо ҳамчун мафҳуми якҷоя фаҳмида мешаванд, ва айни замон ин мафҳумҳои фаҳмишӣ гуногунанд ва аз якдигар тафовут доранд;
- анъана ва урфу одатҳо вазифа ва функсияҳои гуногунро дороанд;
- анъана ва урфу одатҳо касбӣ, иҷтимоӣ, техникӣ, давлатӣ ва мардумӣ буда метавонанд;
- анъана ва урфу одатҳои оилавӣ категорияи махсуси фарҳанги миллӣ буда, гуногунранганд ва таснифот карда шудаанд;
- анъана ва урфу одатҳои оилавӣ дар тарбияи насли наврас, ҷавонон нақши босазо дошта, дар омодагии онҳо барои зиндагии оилавӣ таъсири бузурги маънавию фарҳангӣ, равонию маишӣ мерасонад;

- нақши қонунҳои ҚТ “Дар бораи танзими оила”, “Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”, “Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд”, “Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон” дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ дар замони муосир хеле бузург мебошанд;

- анъана ва урфу одатҳо метавонанд ҳамчун як қисмати сиёсати Давлату Ҳукумат дар тарбияи насли наврас ва омодагии хонандагони синфҳои болоӣ барои ҳаёти оилавии шахсӣ нақши босазоро иҷро кунанд [5-М].

4. Омӯзишу таҳқиқи ҳамаҷонибаи масъала оид ба анъана, расму оинҳои халқӣ дар омодагии хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ ва татбиқи он дар замони муосир, **ошкор намуд**, ки анъанаҳои миллӣ аз аҳамиятҳои зерин иборатанд:

- қобилияти зиндагии яқҷояро, муносибатҳои дӯстонаро дар коллективи оилавӣ мустақкам мекунанд, ба азхудкунии меъёру қоидаҳои рафтор, муносибатҳои байни калонсолон ва кӯдакон, байни ҷинсҳо мусоидат менамоянд;

- таҷрибаи хоҷагидорӣ, худхизматрасонӣ, уҳдадорӣҳои оилавӣ ва масъулияти қарзи оиладориро интиқол медиҳад, ба рушди қобилияту малакаҳо, меҳнатдӯстӣ ва инсондӯстӣ кӯмак мекунанд;

- ба рушди сифатҳои меҳнатдӯстӣ, коллективизм, масъулият дар назди хонавода, муҳаббат ба волидайн, муносибати маҳрамона ба якдигар омода месозад ва мусоидат мекунад;

- ҳисси ватандӯстӣ, ватанпарастӣ, хизмат ба Ватан, ҳифзи онро дар мафкураи навхонадорон пайдо ва пурзӯр менамояд;

- арзишҳои миллии маънавию маданӣро нигоҳ медорад, шавк ба онро пайдо мекунанд, ин таҷрибаро минбаъд вобаста ба талаботи замони инкишоф медиҳад;

- ба ташаккулёбии ҷаҳонбинии инсон, дарки он, ҳисси маъсулиятнокӣ мусоидат мекунанд ва онро афзӯн мегардонад [6-М].

5. Дар боби дуум мо қорҳои озмоишӣ-тадқиқотиро оид ба муайян намудани дараҷаи омодагии хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ баргузор карда, масъалаи мазкурро **таҳлилу таҳқиқ** ва аз дидгоҳи илмӣ **барассӣ намудем**.

Дар натиҷаи таҳлилу мушоҳидаҳои илмӣ **маълум карда шуд, ки:**

- имкониятҳои иҷтимоиву педагогии оилаи имрӯзаи тоҷик хеле зиёд буда, бо боварии комил гуфта метавонем, ки оилаи имрӯзаи тоҷик барои омодагии хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ омода аст;

- яке аз имкониятҳои иҷтимоии оилаи имрӯзаи тоҷик барои омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ ин фароҳам овардани заминаҳои ҳуқуқӣ аз ҷониби давлат мебошад;

- баланд бардоштани савияи дониши ҳуқуқии хонандагони синфҳои болоӣ дар омода намудани онҳо барои ҳаёти оилавӣ нақши бузург дорад;

- сулху субот, тинчиву оромӣ, ваҳдату якдигарфаҳмӣ дар кишвар, муносибатҳои дӯстонаи Тоҷикистон бо дигар кишварҳо яке аз имкониятҳои иҷтимоии оилаи имрӯзаи тоҷик дар омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ ба ҳисоб мераванд;

- танзими ҷашну маросим ва урфу одатҳо дар ҷумҳурӣ, танзими тӯйу маъракаҳо ва дигар урфу одатҳои хос ба ин маъракаҳо имкониятҳои дигари иҷтимоии оилаи имрӯзаи тоҷик барои омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ маҳсуб меёбад;

- вучуд доштани анъанаҳои миллии оилавии тоҷик имконияти дигари оилаи имрӯзаи тоҷик дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ мебошад, ки ҷавонон дар така ба онҳо метавонанд оилаҳои солиму бардавом бунёд созанд [7-М], [8-М];

6. Барои омодагии ҷавонон дар алоқаи мутақобилаи падару модарон ва фарзандон ба якчанд омилу принципҳо така карда, чунин **натичагирӣ карда шуд:**

- дар алоқаи мутақобилаи падару модарон ва фарзандон дар омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ обрӯйю эътибор ва намунаи ибрати шахсии волидайн, мақоми онҳо дар ҷамъият, қору фаъолияти онҳо, шакли педагогии тарбия (авторитарӣ ва ё демократӣ), сатҳи маърифату ахлоқи онҳо, рафтору кирдори онҳо, муносибату муоширати онҳо дар оила, муносибат бо фарзандон, бо ҳамсоҳо ва ҳешу таборон нақши бузург мебозад;

- дар алоқаи мутақобилаи падару модар ва фарзандон дар омодагии фарзандон ба ҳаёти оилавӣ муҳит ва фазои психологии ором дар оила, тарбияи ҷисмонӣ, меҳнатӣ, зеҳнӣ, зебоипарастӣ, маънавию ахлоқӣ ва худшиносву ватандӯстӣ, анъанаҳои милли, арзишҳои умумибашарӣ ва ғайра нақши босазо дорад;

- дар омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ муносибатҳои мутақобилаи падару модар ва фарзандон дар масъалаҳои хоҷагидорӣ, тақсмоти меҳнат ва вазифаҳо нақши бориз дорад. [2-А]

### **Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натичаҳои таҳқиқот**

Таҳқиқоту озмоиши педагогӣ нишон дод, ки бештари хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ омода нестанд ва оиди оилаи солим маълумоти зарурӣ надоранд, бинобар ин дар асоси таҳқиқоти гузаронидашуда чунин **тавсияҳои илмӣ** коркард ва пешниҳод шуданд:

- хонандагони синфҳои болоӣ бояд аз ҷиҳатҳои равонию педагогӣ ва ҳуқуқӣ ба ҳаёти оилавии оянда омода бошанд ва дар онҳо ҳисси масъулиятнокии бунёди оила, нигоҳдории он, тарбияи фарзандон, ҳифзи оила ва таъмини он ташаккул дода шавад;

- дар омодагии хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ ҳатман бояд дар аввал аз ҷониби падару модар ва баъдан аз ҷониби мактабу ҷамъият кушиш ба харҷ дода шавад, то ки ҷавонон бо имконияту шароитҳои иқтисодиву маънавӣ таъмин бошанд [6-А];

- дар омодагии ҷавонон хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ нақши зиёдро обрӯю эътибор ва намунаи ибрати шахсии волидайн, мақоми онҳо дар ҷамъият, дар қору ғаболият ва сатҳи маърифату ахлоқии онҳо дар оила мебозад [1-А];

- таълиму тарбияи оиладорӣ, шиносӣ бо он, омодагии педагогӣ барои тарбияи фарзандон, шиносӣ бо оилаҳои хушбахту пешқадам, риояи урфу одатҳо, шиносӣ бо асосҳои қонунгузори оилаи тоҷик, донишоомӯзии гигиенӣ ва санитарӣ, ҷинсӣ, анатомӣ ва физиологияи инсон, азхудкунии малакаҳои гигиенаи шахсӣ ва оилавӣ, шиносӣ бо баъзе ҷиҳатҳои ҳаёти маҳрамона дар оила, мактаб ва ҷамъият ба роҳ монда шавад;

- ба инобат гирифтани хоҳишу ниёзҳои ҷавонон дар интихоби ҳамсар, муоинаи тиббии домоду арӯс пеш аз хонадоршавӣ, барои муайян намудани бемориҳо, ба инобат гирифтани синну соли ҷавонон, сифату хислат, даҳлат нанамудани калонсолон, хешу таборон ба ҳаёти ҷавонони навхонадоршуда, танзими оила ва оиладорӣ, додани муҳлат ба ҷавонон барои қабул намудани қарори дуруст ва ғайра [2-М].

- падару модар вазифадоранд, ки ба фарзандон оиди масъалаҳои оила ва оиладорӣ, муносибати зану шавҳар, қоидаҳои муошират, рафтору кирдор, муносибатҳо бо дигар одамон, масъалаҳои рӯзгордорӣ, тартибу интизом дар оила, вазифаҳои иҷтимоии марду зан, ва масъалаҳои дигари муҳими оиладориро таълим диҳанд, омӯзонанд ва мунтазам суҳбатҳо гузаронанд; [5-А]

- рушди иқтисоди давлат, имкониятҳои машғул шудан ба соҳибкорӣ, бунёди беморхонаву таваллудхонаҳои замонавӣ ва марказҳои машваратдиҳии ройгон, дастгирии оилаҳои ҷавон, ҷойҳои қор бо музди қофӣ ва ғайра аз имкониятҳои дигари оилаи имрӯзаи тоҷик дар омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ ба ҳисоб мераванд [4-А].

Ҷамҷунин, амалӣ намудани тадбирҳои зерин ҷиҳати омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ ҳаматарафа мусоидат хоҳанд кард:

- зиёд намудани миқдори соатҳои дарсии фанни “Маърифати оиладорӣ” аз рӯи мавзӯи “Анъанаҳои оиладорӣ мардумӣ оид ба омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ”;

- ба таълими фанни фанни “Маърифати оиладорӣ” ва мавзӯҳои бахшида ба омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ ҷалб намудани омӯзгорони ботаҷриба;

- ба курсҳои махсуси баланд бардоштани маҳорати касбӣ фиристонидани муаллимони фанни “Маърифати оиладорӣ”;

- ворид намудани мавзӯҳои иловагӣ оид ба анъанаҳои оиладорӣ омодагии хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ ба барномаи таълими фанни “Маърифати оиладорӣ”;

- қорӣ қардан ва мунтазам баргузор қардани дарсҳои иловагӣ, соатҳои берунасинфӣ ва қорабиниҳои дигари маърифатӣ оид ба мавзӯи мазкур;

- ташаккули салоҳиятнокии касбии омӯзгорон ва бештар кардани талабот ба онҳо нисбати таълими фанни “Маърифати оиладорӣ”; зиёд кардани талабот ба хонандагони синфҳои болоӣ нисбати омӯзиш ва азхудкунии фанни “Маърифати оиладорӣ” ва мавзӯҳои ба омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ дар руҳияи анъанаҳои оиладорӣ миллӣ бахшидашуда;

- коркарди маводи маърифатӣ оид ба анъанаҳои оиладорӣ омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ ва мунтазам ҷойгир сохтани ин мавод дар шабакаҳои иҷтимоӣ интернет, таҳия ва нашри дастурҳои методӣ ва китобҳои бадеӣ оид ба рӯзгори оилаҳои намунавӣ, бо дарназардошти махсусиятҳои синнусолии хонандагони синфҳои болоӣ коркард ва дар нашрияҳои даврӣ ба таъби расонидани маводи илмӣ-публистӣ дар мавзӯи анъанаҳои мардумӣ оиладорӣ миллати тоҷик оид ба омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ;

- гузаронидани ҷорабиниҳо, аз қабили шабнишиниҳо, конференсияҳо, озмунҳо ва вохӯриҳо бахшида ба анъанаҳои оиладорӣ омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ; гузаронидани вохӯриҳо бо оилаҳои намунавӣ ва олимону дигар мутахассисони самти мазкур; гузаронидани намоишҳои сайёр бахшида ба педагогикаи мардумӣ, анъанаҳои мардумӣ миллати тоҷик, аллалхусус, бахшида ба анъанаҳои оиладорӣ омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ; гузаронидани бозиву намоишномаҳо дар муассисаҳои таълимӣ дар мавзӯҳои педагогикаи халқӣ ва анъанаҳои мардумӣ миллати тоҷик оид ба омодагии хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ.

Шароитҳои зерини педагогӣ барои баланд бардоштани самаранокии омодагии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ба ҳаёти оилавӣ мусоидат мекунад:

- дохил намудан ба мазмуни таълиму тарбияи омодагӣ ба ҳаёти оилавӣ хусусиятҳои минтақавӣ ва этникии муҳити фарҳангиву иҷтимоӣ, анъанаҳои никоҳӣ-оилавӣ миллӣ;

- ҳамгироии технологияҳои замонавӣ педагогӣ бо анъанаҳо, усулҳо ва воситаҳои педагогикаи халқӣ;

- рушди фаъолияти фардӣ хонандагони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ дар тамоми фаъолиятҳои он, ҳавасмандгардонӣ ба худомӯзӣ, эҷодкорӣ, худшиносӣ ва худтарбиякунӣ;

- ташкили ҳамкорӣ байни муассисаҳои таълимӣ, оилаҳо ва ҷамъият барои беҳбудии фарҳанги педагогии волидон, таҳкими оила ва робитаҳои ҳешутаборӣ, таблиғ ва пешбурди тарзи ҳаёти солим ва ғ.

## **МУҚАРРАРОТИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТИ ДИССЕРТАТСИОНӢ ДАР ИНТИШОРОТИ ЗЕРИНИ МУАЛЛИФ ИНЪИКОС ЁФТААҢД:**

**Мақолаҳои дар нашрияҳои илмӣ тақризшавандаи фехристи тавсиянамудаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашргардида:**

[1-М] Дилафрӯз Р. Омодагии ҷавонон ба зиндагии оилавӣ – шартҳои асосии пойдории оила ва зиндагии осуда / Д.Рачабзода // Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни: равияи илмҳои гуманитарӣ {Фишурда}. - Душанбе: Сабрина-К, 2015, №6 (67). - С.11-15. ISSN 2074-1887;

[2-М] Дилафрӯз Р. Нишонаҳои худпарастонаи хислати ҳамсарон – омили ноустувории оилаҳои навбунёд / Д.Рачабзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон: равияи илмҳои гуманитарӣ {Фишурда}. - Душанбе: Сино, 2016., №3/5 (208). - С.228-232. ISSN 2074-1887;

[3-М] Дилафрӯз Р. Нақши муносибатҳои занонавӣ дар пойдории ва мустақамии оила / Д.Рачабзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон: равияи илмҳои гуманитарӣ {Фишурда}. - Душанбе: Сино, 2016., №3/2 (198). - С.287-291. ISSN 2074-1887;

[4-М] Дилафрӯз Р. Дар хусуси баъзе мушкилоти оилаҳои ҷавон / Дилафрӯз Р. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон: равияи илмҳои гуманитарӣ {Фишурда}. - Душанбе: Сино, 2017., №3/1. - С.286-289. ISSN 2074-1887;

[5-М] Дилафрӯз Р. Нақши оила дар тайёр намудани ҷавонон ба зиндагии оилавӣ / Д.Рачабзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон: равияи илмҳои гуманитарӣ {Фишурда}. - Душанбе: Сино, 2017., №3/7. - С.234-237. ISSN 2074-1887;

[6-М] Дилафруз Р. Таъсири мутобиқати оилавии хислатҳои ҳамсарон дар муносибати байниқадимгарӣ ва устувории оилаи ҷавон / Д.Раджабзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон: равияи илмҳои гуманитарӣ {Фишурда}. - Душанбе: Сино, 2017., №3/2. - С.190-194. ISSN 2074-1887;

[7-М] Дилафрӯз Р. Омӯзиши анъанаҳои халқӣ ва нақши онҳо дар тайёр намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ зимни адабиёти фалсафӣ-таърихӣ ва педагогӣ-равонӣ / Д.Рачабзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон: равияи илмҳои гуманитарӣ {Фишурда}. - Душанбе: Сино, 2018., №6. - С.226-231. ISSN 2074-1887.

[8-М] Дилафруз Р. Иброҳимов Г. Заминаҳои ташаккул ва омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ / Д.Рачабзода. Иброҳимов Г. // Паёми донишгоҳи омӯзгорӣ {Фишурда}. - Душанбе-2021., №1(5). - С.38-42. ISSN 2708-5759



**КУЛЯБСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ  
АБУАБДУЛЛОХ РУДАКИ**

*На правах рукописи*

**УДК. 37.035+137-053.81(575.3)**

**ББК. 74.90+87.715/ 2 точик.**

**Д-47**

**ДИЛАФРУЗ РАДЖАБЗОДА**

**ОСОБЕННОСТИ ТРАДИЦИИ ПОДГОТОВКИ УЧАЩИХСЯ  
СТАРШИХ КЛАССОВ К СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ И ЕЕ  
РЕАЛИЗАЦИЯ В СОВРЕМЕННОМ ПЕРИОДЕ**

**АВТОРЕФЕРАТ**

**диссертации на соискание учёной степени кандидата  
педагогических наук по специальности 13.00.01 - Общая  
педагогика, история педагогики и образования**

**ДУШАНБЕ - 2022**

Диссертация выполнена на кафедре педагогики Кулябского государственного университета имени Абуабдуллоха Рудаки.

**Научный руководитель:** **Иброхимов Грез** – кандидат педагогических наук, доцент Кулябского государственного университета им. А. Рӯдакӣ

**Официальные оппоненты:** **Файзализода Чумахон Хол** – доктор педагогических наук, профессор кафедры сотсиологии ва психологии управления Академии государственного управления при Президенте Республики Таджикистан

**Кадимова Мадина Музаффаровна** – кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры русского языка Таджикского государственного института имени С. Улугзода

**Ведущая организация:** **Дангаринский государственный университет**

Защита диссертации состоится 25 июня 2022 года в 15:30 часов на объединённом диссертационном совете 6D.KOA-022 при Национальном университете Таджикистана и Академии образования Таджикистана (734063, Республика Таджикистан, город Душанбе, ул. С. Айни, 126; тел.: 225 84 23).

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке Академии образования Таджикистана и на официальном сайте [www.aot.tj](http://www.aot.tj).

Автореферат разослан «\_\_\_» \_\_\_\_\_ 2022 года.

**Учёный секретарь  
диссертационного совета,  
доктор педагогических наук**

**М. Каримзода**

## ВВЕДЕНИЕ

**Актуальность проблемы исследования.** Радикальные изменения в жизни общества, глобализация ценностей, культурный и экономический кризис во всех странах, последствия гражданской войны и экономический подъем в Республике Таджикистан, снижение культурных ценностей в жизни гражданского общества, семьи и семейной жизни, сложные процессы деградации семейной жизни, необходимость иметь ребенка, распад семей, насилие в семье, рост населения, включение ценностей чуждой цивилизации в систему семьи и брака, человеческий фактор в семье, возрождение традиций и обычаев и других насущных вопросов и проблем определили важность темы нашего исследования.

Учитывая процесс социальной модернизации и противодействия духовной жизни людей, необходимо оценить национальные культуры, традиции и обычаи, необходимость возродить и сохранить традиции и обычаи для решения сложных вопросов брака и подготовки молодежи к семейной жизни. Кроме того, использование национальных традиций в идеологических, воспитательных и трудовых семейных делах свидетельствует о необходимости строить новую жизнь. Это действие требует глубокого анализа и теоретического понимания роли и значения традиций и обычаев в формировании молодого поколения. Вопросы семейного воспитания и улучшения условий для обучения и воспитания детей, а также их готовности к самостоятельной семейной жизни находятся в числе вопросов, которые привлекли внимание всех государственных органов, учреждений профессионального образования и всего сообщества.

Учитывая важность семейного феномена в развитии государства и государственности и защите национальных культурных ценностей, укрепление семейных и семейных устоев, основанных на национальных культурных ценностях, традициях и обычаях, является одним из приоритетных направлений государственной политики в этом направлении. Основатель мира и национального единства - Лидер нации, Президент Республики Таджикистан, уважаемый Эмомали Рахмон, учитывая важность этого вопроса, предложил объявить 2015 год - Годом семьи. Целью данного предложения является повышение роли семьи в обществе, развитие семейной культуры и укрепление семейных отношений, а также сохранение семейной культуры как постоянного компонента национальной культуры. Однако на этом основании есть и проблемы, которые стали причиной беспокойства. Особенно проблема разделения семьи, этот негативный процесс растет с каждым годом. Анализ показывает, что это негативное явление наблюдалось 5 818 случаев в 2010 году, 6797 случаев в 2011 году, 7 608 случаев в 2012 году, 8919 случаев в 2013 году и 9 132 случая в 2014 году. По официальным данным, население страны составляет более 9 миллионов человек, причем 45% из них - дети в возрасте до 18 лет. Ежегодно в стране регистрируется 2,5-3 тысячи детей-инвалидов, и их число на 1 января 2015 года составляло 26043, или 0,8% от общего числа детей в возрасте до 18 лет. По оценкам

экспертов, в 30-35% случаев рождение детей с ограниченными возможностями является результатом родственного вступления в брак или кровного родства.

Такие актуальные вопросы, которые повлияли на наше общество, определили теоретическую и практическую значимость нашей исследовательской работы «Особенности традиции подготовки учащихся старших классов семейной жизни и ее реализации в современном времени».

**Степень разработанности научной темы.** Изучение истории возникновения и развития традиций и обычаев основано на изучении работ таких персидских и таджикских мыслителей, как: Ибн Сино, Бируни, Фирдоуси, Унсурмали Кайковус, Носири Хисрав, Саади Шерози, Ахмад Дониш и других. Также об истории возникновения и формирования традиций и обычаев выразили свои ценные мнения древнегреческие ученые, такие как: Аристотель, Платон, Сенека, Гомер, Фукидид, Еврипид и другие.

Этнографы Снесарев Г.П., Андратенко Г.А., Андреев М.С., Кисляков Н.А. и др. рассматривали вопросы воспитания детей в горных таджикских семьях в конце XIX - начале XX вв. Учёные этнографы Кандуров А.Н., Розенфельд А.З., Моногарова Л.Ф., Рахимов Р.Р., Мухиддинов И., Турсунов С., Юсуфбекова З., Мардонова А. и другие уделяли внимание на отдельные аспекты применения социальных и семейных традиций воспитания детей в разных контекстах.

Специфическим особенностям традиций и обычаев, воспитания детей в семье рассматриваются в трудах таджикских писателей Садриддина Айни, Абулкосима Лохути, Мирзо Турсун-заде, Джалола Икромии, Рахима Джалила, Бободжона Гафурова, Пулода Толиса, Пайрава Сулаймони и других писателей.

В этнографических, культурологических, философских и педагогических описаниях ученых М.Назарова, М.Рахимова, З.Дустмухаммадова Г.Ашурова, С.Сулаймонова и Ш.Абдуллаева исследованы традиции, обычаи, практики и механизмы их передачи будущим поколениям. Педагогические аспекты традиций таджикского народа рассматривались в научно-исследовательских работах М.Орифи, М.Сайфуллоева, С.Исоева, А.Маннонова и др. Воспитательные аспекты традиций отражены в научных трудах С.Исоева, М.Изатовой, Б.Рахимова, И.Арабова, Х. Рахимова и Б.Маджидовой.

В научных работах ученых М.Гафурова, И.Давлиева, А.Хошимов, А.Рахимова, Н.Нурова, Ш.Шоисматуллоева, М.Махмудова и др. анализировались и рассматривались различные аспекты семейной жизни, способы и методы самостоятельной жизни, история таджикской семьи, подготавливать детей к семейной жизни, национальные традиции таджикской семьи и их значения в подготовке молодежи и учащихся к семейной жизни.

В истории педагогики таджикского народа ряд известных ученых, таких как: М.Лутфуллоев, К.Кодиров, М. Орифи, И.Обидов, Б.Рахимов, А.Нуров, С.Исоев, М.Изатова, Х.Рахимов, Ф.Шарифов, А.Миралиев, А.Пахлавонов,

Х.Авзалов, Д.Расулов, Г.Иброхимов и др. опубликовали многочисленные работы по воспитанию детей в семье.

**Связь исследования с программами или научными темами.** Диссертационное исследование выполнено в рамках реализации перспективного плана научно-исследовательской работы кафедры педагогики Кулябского государственного университета им. А. Рудаки на 2016-2020 годы на тему “Формирование духовно-нравственных компетенций студентов на основе национальных ценностей и основных требований Концепции развития семьи в Республике Таджикистан (постановление Правительства Республики Таджикистан от 30 декабря 2015 г., № 801).

## **ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ДИССЕРТАЦИИ**

**Цель исследования** – научно-педагогический анализ эффективных форм и методов подготовки учащихся старших классов к семейной жизни на основе национальных семейных традиций.

**Задачи исследования.** Поставленная цель и гипотеза исследования позволили сформулировать следующие задачи исследования:

1. Изучение и анализ истории возникновения и формирования национальных традиций и обычаев таджикского народа при подготовке учащихся старших классов к семейной жизни;
2. На основе изучения научной литературы определить особенности традиции подготовки учащихся старших классов к семейной жизни с целью эффективного использования этих особенностей;
3. Выявление и определение педагогической значимости национальных традиций и обычаев при подготовке учащихся старших классов к семейной жизни;
4. Организация опытно-экспериментальной проверки способов и методов подготовки учащихся старших классов к семейной жизни на основе национальных семейных традиций и обычаев;
5. Разработка рекомендаций и предложений по использованию традиций и обычаев при воспитании учащихся старших классов к семейной жизни и их практическое использование.

**Объект исследования** – обычаи и семейные традиции в подготовке учащихся старших классов к семейной жизни.

**Предмет исследования** – использование эффективных способов и методов национальных таджикских семейных традиций в процессе подготовки учащихся старших классов к семейной жизни в современном времени.

**Гипотеза исследования:** подготовка учащихся старших классов к семейной жизни на основе традиций семейной жизни будет осуществляться при условии, если:

- учитывается национальные традиции семейной жизни в семейном воспитании при подготовке учащихся старших классов к семейной жизни;

- в семейном воспитании родители опираются на национальные традиции подготовки детей к семейной жизни;
- семейная педагогика таджикского народа, имеющая большие возможности и богатое содержание, используется в подготовке учащихся старших классов к семейной жизни;
- исследование и изучение национальных традиций и обычаев семейной жизни таджикского народа при подготовке учащихся старших классов к семейной жизни на основе прогрессивных и позитивных традиций, имеющих педагогическое, теоретическое и практическое значение для совершенствования системы воспитания в семье, учебном учреждении и других институтах семьи будут учитываться;
- осуществляется подготовка учащихся старших классов к семейной жизни на основе национальных традиций семейной жизни и тесных связей между семьями, среднем общеобразовательном учреждении и современного общества.

**Этапы исследования.** Исследование проводилось в три этапа:

**Первый этап (2016-2017)** - поисково-теоретический. Изучение философской, социальной, психолого-педагогической, исторической, этнологической и научной литературы по проблеме традиций и обычаев в подготовке молодежи к семейной жизни. Обоснование важности выбранной темы, определение научно-исследовательского аппарата и опубликование научных статей по теме исследования.

**Второй этап (2017–2019)** - теоретический, объяснения научных задач, методологический, первичный, литературный анализ, внедрение учебных материалов в педагогическую практику, определение использования семейных традиций в подготовке молодежи к семейной жизни, разработка планов и методов исследования.

**Третий этап (2019-2021)** – обобщение и анализ, регулирование и консолидация экспериментальных материалов, разработка выводов; проведение наблюдений, интервью, анкет, вопросов и ответов, разработка опытно-экспериментальных работ; публикация промежуточных результатов исследований, проект диссертационного исследования, подготовка и представление диссертации на соискание учёной степени.

**Теоретическую основу исследования** составили положения (взгляды) философов, археологов, психологов, этнографов и педагогов о семье и ее роли в обществе, традиций и обычаев в подготовке молодежи к семейной жизни, их роли в подготовке молодежи к семейной жизни, исторические идеи развития брачных отношений, семейно-материальной жизни, труды (сочинения) персидско-таджикских мыслителей, посвященных семье и браку, воспитание и подготовка детей и подростков к семейной жизни, произведения современных отечественных и зарубежных ученых и исследователей, передовой опыт взаимодействия семьи, учебного заведения и общества в обучении и воспитании и подготовке молодежи к семейной жизни, действующие законы и концепции Республики Таджикистан, в том числе Закон Республики Таджикистан «О регулировании семьи в Республике

Таджикистан» (2005 г.), «Семейный кодекс Республики Таджикистан» (2006 г.), «Концепция развития семьи в Республике Таджикистан» (2015 г.), Закон Республики Таджикистан «О предупреждении насилия в семье» (2013 г.), Закон Республики Таджикистан «О молодежи и государственной молодежной политике» (2014 г.), Конституция Республики Таджикистан (новая редакция, 2016 г.), Закон Республики Таджикистан «Об ответственности родителей за обучение и воспитание детей» (2011 г.), Закон Республики Таджикистан «Об упорядочении традиций, торжеств и обрядов в Республике Таджикистан» (2017 г.) и другие нормативно-правовые акты Республики Таджикистан.

**Методологические основы исследования:** Методологические основы исследования составляют изучение и анализ философской, исторической и психолого-педагогической литературы по существующим проблемам, изучение и интеграция взаимодействия школы и семьи, опытно-экспериментальная психолого-педагогическая работа с воспитательным аспектом, педагогические наблюдения, индивидуальные и коллективные беседы с родителями, учителями, молодежью и другими представителями общественности, анализ педагогической ситуации, анкетирование, анализ тестовых работ и тематических сочинений, изучение документации, материалов актов гражданского состояния и судов, связанных с брачными семейными отношениями. В работе также были использованы научные принципы и методы: регулярные, всеобъемлющие, исторические, повторные и непрерывные принципы, субъективные и функциональные подходы, а также научные методы, такие как анализ, синтез, индукция, проектирование и т.д.

**Источники информации:** Философско-исторические и психолого-педагогические труды, нормативные документы, регламентирующие профессионально-педагогическую деятельность в сфере образования; законодательные и нормативно-правовые акты Республики Таджикистан в сфере образования: Закон Республики Таджикистан «Об образовании», Закон Республики Таджикистан «Об ответственности родителей за обучение и воспитание детей», Национальная концепция воспитания, Концепция развития семьи в Республике Таджикистан, Национальная стратегия развития образования Республики Таджикистан на период до 2030 года, Государственный стандарт общего образования Республики Таджикистан и другие нормативные акты; документы, отражающие потребности и изменения образовательной практики в Республике Таджикистан, также передовой педагогический опыт учителей.

**Эмпирические основы.** Эмпирические основы исследования базируются на непосредственном практическом взаимодействии исследователя с изучаемым объектом: выработки программы исследований, организации наблюдения и проведения экспериментов, описания и обобщения экспериментальных данных, их классификации и обобщения посредством использования эмпирических методов: измерение, эксперимент, сравнение, анализ, синтез, индукция, дедукция; с формированием на основе

данных наблюдения научного факта, полученных в результате использования качественных показателей и количественных методов, в виде статистических данных и их рациональной обработки.

**Опытно-экспериментальная база исследования.** Опытно-экспериментальные работы проводились в средних общеобразовательных учреждениях №№ 1, 5, 8 г. Куляб (135 учеников), №№ 2, 20, 54 р-на Хамадони (179 учеников), № 8 и гимназия “Боги Хабиб” р-на Муъминобод (82 ученика). В опытно-экспериментальном исследовании принимали участие более 45 учителей и 396 учеников старших (10-11) классов.

**Научная новизна исследования** состоит:

а) в теоретическом определении исторических и педагогических условий подготовки молодежи к самостоятельной семейной жизни в таджикской семье;

б) в выявлении и определении содержания национальных традиций в подготовке молодежи к семейной жизни;

в) в отражении роли традиций и обычаев семейных манер в подготовке молодежи к семейной жизни в отношении с национальными ценностями, и на этой основе в отражении роли национальных традиций, семейных обычаев и традиций в формировании личности и подготовке молодежи к семейной жизни;

г) в выявлении и определении социальных и педагогических возможностей сегодняшней таджикской семьи, важность и использование национальных традиций семейной жизни в подготовке молодежи к семейной жизни, а также возможности и значимость этих традиций;

д) в научном обосновании тесной связи национальных традиций семейной жизни, взаимодействия родителей с детьми в подготовке молодежи к семейной жизни по отношению обеспечения дальнейшего развития государства;

е) использование совокупность особенностей национальных традиций семейной жизни в процессе учебных и внеклассных работ в школе, а также взаимодействие школы, семьи и общество в подготовке молодёжи к самостоятельной семейной жизни в современное время осуществлялось в виде опытно-экспериментальных работ.

**Основные положения, выносимые на защиту:**

- именно семья как структурная единица общества ставит основание на формирование личности с детства, так как семья со связями и жизненными родственными, супружескими отношениями связана, и объединяет вокруг себя родителей и детей. Национальные семейные традиции и обычаи обладают огромным образовательным потенциалом и значительным духовным потенциалом, который можно эффективно использовать для подготовки молодежи и молодого поколения к самостоятельной семье. Уже в детском возрасте семья оказывает большое влияние на формирование личности ребёнка. Несмотря на то, что семья маленькая социальная группа, вдобавок возлагается на неё в воспитании и подготовке подростков и молодёжи к семейной жизни, то есть супружеских, выполнение важных и



больших общественных задач. Поэтому, во всей системе подготовки молодежи к семейной жизни, подготавливать их к браку в родительской семье считается одной из важной цепью;

- в современных условиях Республики Таджикистан, а также в условиях глобализации интересов и сочетания национальных традиций народов мира развитие национальных традиций и обычаев, особенно семейных традиций, является одной из важных проблем общества при подготовке молодежи к семейной жизни.

- национальные традиции и обычаи семейной жизни имеют возможность и большую учебно-воспитательную силу и значительное значение, огромное нравственное воздействие, и их можно эффективно использовать в подготовке молодежи и учащихся старших классов к самостоятельной семейной жизни.

- национальные традиции и обычаи семейной жизни имеют богатую историю и включают опыт прошлого, особенности повседневной жизни, климатические и географические условия и другие аспекты. Поэтому, они являются неотъемлемой частью национальной культуры и оказывают большое влияние на семейную жизнь, поскольку они готовят молодое поколение;

- с целью подготовки молодежи к семейной жизни, адаптации национальных семейных традиций и обычаев к требованиям развития и возрождения национальных традиций, правильной организации процесса адаптации молодежи и молодого поколения к общественной жизни, понимания национальной истории и культуры, познания прошлого искусства, сохранения мирной жизни способствует стабильности семьи.

#### **Теоретическая и практическая значимость исследования.**

Теоретическая значимость исследования заключается в том, что оно расширяет научное понимание народных семейных традиций, влияния национальных семейных традиций и обычаев на эффективную подготовку молодежи, особенно учащихся старших классов, и закладывает основу для дальнейшего развития теории и практики, дальнейшего укрепления семейных традиций и обычаев в подготовке молодежи к семейной жизни на основе семейного опыта, школы и других семейных институтов.

Практическая значимость исследования определяется изучением и закреплением семейных традиций и с использованием передового опыта таджикской семьи при подготовке молодежи к семейной жизни, представлением гипотез и научных рекомендаций по подготовке учащихся старших классов к семейной жизни на основе семейных традиций и обычаев. Результаты исследований и рекомендуемых рекомендаций могут быть использованы родителями, педагогами, учителями, студентами, комитетами по делам молодежи и семейными институтами.

Студенты и исследователи также могут эффективно использовать эти результаты при создании научных работ, написании дипломных работ, написании рефератов и курсовых работ. Результаты диссертационной работы и рекомендуемые рекомендации могут быть использованы широко

учащимися общеобразовательных школ, колледжей и лицеев, повышение уровня информированности родителей по вопросам подготовки детей к семейной жизни, в институтах повышения квалификации, в последипломном образовании выпускников институтов и университетов, соискателей и аспирантов и других работников сферы образования, изучающие эту тему.

**Достоверность результатов исследования** подтверждается методологической и теоретической обоснованностью проведенного исследования; комплексом теоретических и экспериментальных методов исследования, соответствующие выбранной теме и основных целей исследования; выбором и анализом условий и результатами опытно-экспериментальной работы, а также подтверждением положений, выдвинутых в гипотезе и идее исследования; использованием апробированных методов исследования и обработки полученных результатов; достоверностью полученными результатами; личным опытом работы автора в качестве педагога.

**Соответствие диссертации паспорту научной специальности.** Диссертация соответствует следующим пунктам паспорта научной специальности 13.00.01 – Общая педагогика, история педагогики и образования: *пункту 3* – Педагогическая антропология (педагогические системы /условия/ развития личности в процессе обучения, воспитания, образования), *пункту 4* – «Теории и концепции обучения» (закономерности, принципы обучения ребенка на разных этапах его взросления; типы и модели обучения, границы их применимости; концепции развития учебно-методического обеспечения процесса обучения и средств обучения; специфика обучения на разных уровнях образования) и *пункту 7* – «Практическая педагогика» (опытно-экспериментальная деятельность образовательных учреждений).

**Личный вклад соискателя научной степени.** Личный вклад соискателя определяется комплексным анализом проблемы; правильном сочетании теоретических и экспериментальных исследований, количественном и качественном анализе материалов; использованием набора методов, связанных с темой, целью и задачами исследования; проведением опытно-экспериментальной работы и практического утверждения положений научной работы во ходе эксперимента, обработкой и анализом результатов экспериментальных данных, разработкой и публикацией научных статей, участием в научных мероприятиях, обобщением результатов и разработкой диссертации.

**Апробация и внедрение результатов исследования.** Результаты исследования и основные выводы осуществлялись:

- в процессе организации учебно-педагогической деятельности учителей учебной дисциплины “Маърифати оиладорӣ” (Культура семейной жизни) по использованию национальных традиций в подготовке учащихся старших классов к семейной жизни;

- во время проведения курсов повышения квалификации учителей;

- участием и выступлением с докладом на научно-теоретических конференциях, семинарах по вопросам теории и практики обучения и воспитания;

- участием и выступлением с докладом на научно-практических семинарах кафедры педагогики Кулябского государственного университета имени А.Рудаки;

- участием и выступлением с докладом на республиканских научно-практических конференциях.

**Публикации по теме диссертации.** Основные результаты научной работы неоднократно обсуждались и были представлены на заседаниях кафедры педагогики, региональных и республиканских конференциях в Кулябском государственном университете имени А.Рудаки на тему «Семья и семейная жизнь» (2016–2021), на курсах и семинарах филиала Республиканского института повышения квалификации и переподготовки работников сферы образования в Кулябском регионе и опубликованы в виде 7 научных статей в рецензируемых журналах, рекомендованных ВАК при Президенте Республики Таджикистан и 3 статьи - в сборниках материалов конференций.

**Структура и объём диссертации** соответствует логике исследования, состоит из введения, двух глав, шести параграфов, заключения, списка использованных источников (186 наименований) и приложений, общий объём диссертации составляет 172 страниц компьютерного набора. Приложения представляют собой отдельный исследовательский и научный материал.

## **ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ**

Во **введении** обосновывается актуальность темы исследования, конкретизируются объект и предмет исследования, определяется цель, формулируется гипотеза и задачи, даётся характеристика этапам работы, определяется научная новизна, теоретическая и практическая значимость, выносимые на защиту положения, приводятся сведения об апробации, раскрывается логика исследования.

В **первой главе «Философские, психологические, историко-педагогические аспекты подготовки учащихся старших классов к семейной жизни в таджикской семье»** рассматриваются философские, психолого-историко-педагогические аспекты подготовки учащихся старших классов к семейной жизни в таджикской семье. В параграфе 1 анализируются историко-педагогические условия подготовки учащихся старших классов к семейной жизни в таджикской семье. Семейные традиции таджикского народа имеют давнюю историю и формировались с зороастрийских времен до появления ислама, от средневековья до наших дней. Об этом много сказано и о многих древних открытиях и произведениях персидских и таджикских писателей. В 2 параграфе данной диссертации рассматриваются философское, психологическое и педагогическое содержания традиций и

обычаев. Стало ясно, что традиции и обычаи имеют различную форму и содержание и выполняют множество функций и функций. Была представлена специальная классификация семейных традиций: мировоззрение, тенденции, детерминанты положения и роли, регулятор, воспитание психологических и нравственных качеств, формирование опыта духовно-нравственных отношений в семье и коллективе, вспомогательных и так далее. Кроме того, национальные традиции имеют множество образовательных возможностей. В 3 параграфе данной диссертации рассматриваются роль и значение семейных традиций в подготовке молодежи к семейной жизни. Семейные традиции играют важную роль в подготовке молодых людей к семейной жизни, создании хороших человеческих и духовных качеств и подготовке их к будущей личной и семейной жизни. Анализ и изучение вопроса о традициях и обычаях при подготовке учащихся старших классов к семейной жизни в различной научно-художественной литературы выявило, что:

- таджикский народ имеет давнюю историю традиций и обычаев и имеет много духовных и образовательных аспектов;

- многие ученые и исследователи рассмотрели и анализировали философские, социальные и психолого-педагогические традиции и традиции;

- традиции и обычаи являются высшей формой передачи истории нации, лучших практик предков и мыслителей прошлого, свидетельством существования нации;

- традиции и обычаи, даже если они понимаются как единое понятие, в настоящее время каждый из них как отдельное понятие и по-разному понимаются, отличаются друг от друга;

- традиции и обычаи имеют разные обязанности и функции;

- традиции и обычаи могут быть профессиональными, социальными, техническими, государственными и народными;

- семейные традиции и обычаи являются особой категорией национальной культуры, разнообразны и индивидуально классифицированы;

- семейные традиции и обычаи играют важную роль в воспитании молодежи и молодежи и оказывают большое духовное, культурное и психологическое влияние на их подготовку к семейной жизни;

- роль Закона РТ «О регулировании семьи» (2005 г.), Закона РТ «Об упорядочении традиций, торжеств и обрядов в Республике Таджикистан» (2017 г.), Закона РТ «Об ответственности родителей за обучение и воспитание детей» (2011 г.), Закона РТ «О молодежи и государственной молодежной политике» (2004) очень огромно в подготовке молодежи к семейной жизни в наше время;

- традиции и обычаи как часть государственной и Правительственной политики могут сыграть важную роль в воспитании молодого поколения и подготовке молодежи к самостоятельной семейной жизни.

Во второй главе «Педагогический анализ экспериментального исследования подготовки учащихся старших классов к семейной жизни» представлены социально-педагогические возможности современной таджикской семьи, взаимодействие родителей и детей в подготовке учащихся

старших классов к семейной жизни, исследовательская работа по определению уровня готовности молодежи к семейной жизни.

Научный анализ показывает, что:

- социально-педагогические возможности современной таджикской семьи многочисленны, и мы можем с уверенностью сказать, что современная таджикская семья готова к подготовке учащихся старших классов к семейной жизни;

- одной из социальных возможностей современной таджикской семьи для подготовки молодежи к семейной жизни является создание государством правовой базы;

- повышение правовой грамотности молодых людей при подготовке их к семейной жизни играет огромную роль;

- мир, стабильность, спокойствие, единство и взаимопонимание в стране, дружеские отношения Таджикистана с другими странами являются одной из социальных возможностей современной таджикской семьи в подготовке молодежи к семейной жизни;

- регулирование обычаев и традиций в стране, регулирование свадебных церемоний и других особых обычаев - другие социальные возможности современной таджикской семьи для подготовки учащихся старших классов к семейной жизни;

- экономическое развитие государства, возможности для бизнеса, поездки за границу, строительство современных больниц и родильных домов, бесплатные консультационные центры, поддержка молодых семей, достойная работа и другие экономические условия - еще одна возможность для современной таджикской семьи подготовиться к жизни. считается семья;

- существование национальных традиций таджикского брака является еще одной возможностью для современной таджикской семьи подготовить учащихся старших классов к людям к семейной жизни, в которой молодые люди могут создавать здоровые, прочные семьи.

Чтобы подготовить молодых людей к взаимодействию родителей и детей, необходимо опираться на несколько факторов и принципов:

- во взаимодействии родителей и детей огромную роль играют подготовка молодежи к семейной жизни, их репутация и образцы для подражания, их статус в обществе, их работа, их педагогическая форма воспитания (авторитарная или демократическая), уровень их образования и поведения, их поведение и поступок, их отношение и общение в семье, отношение со своими детьми, со своими соседями и родственниками;

- во взаимоотношениях родителей и детей в готовности детей к семейной жизни, таких как окружающая среда и спокойная психологическая атмосфера в семье, физическое воспитание, труд, ум, красота, духовно-нравственное, религиозное, религиозное, гуманистическое, самосознательное, патриотическое уважение играет национальную роль, национальные традиции и ценности, гуманизм, мировоззрение, щедрость, терпимость, терпимость, серьезность, мужество и отвагу играет важную роль;

- при подготовке учащихся старших классов к семейной жизни отношения между родителями и детьми играют важную роль в экономических вопросах, разделении труда и ответственности. Молодежь подготавливается к расходам семьи, экономическим процессам семейной жизни, раскладыванием домашней скарбы, трудолюбию и к труду, освоению профессией, накапливанию материальных благ, защищает себя от голода и нищеты, осваивает культуру хозяйственных дел и многое другое, к будущей семейной жизни;

- родители обязаны провести регулярно беседу со своими детьми о вопросах семьи и семейной жизни, отношении супругов, правилами общения, поступками, поведения, отношениями с другими людьми, вопросами введение хозяйств, порядком в семье, социальными обязанностями мужчин и женщин, как с точки зрения закона, так и религии. А также послушанию жены и детей главе семьи, роли матери в семье, роли отца в семье, правилам ухода за новорожденным ребенком, правилам воспитания детей, святости семьи в обществе и перед Богом, правилам гостеприимства, уважению к родителям и другим взрослым людям семьи, тесте и теще, отношения с другими родственниками, соблюдение национальных традиций в процессе создания семьи и другие важные вопросы семейной жизни родители должны обучить регулярно детей.

**В третьем параграфе второй главы** рассматривается итог опытно-исследовательских работ по определению степени подготовки учащихся старших классов к семейной жизни. В этой части научной работы основная задача состоялась в определении степени понимания, восприятия учащихся старших классов о семейной жизни и путем опытно-экспериментального контроля, исследования определения педагогических условий реализации народных традиций в подготовке молодежи к семейной жизни. Опытную-экспериментальную работу выполнили в три этапа: I этап- определяющий, II этап - формирующий, III этап – анализ результатов исследования.

Во время проведения опытно-экспериментальной работы нами были использованы следующие методы: педагогико-психологические, опытно-экспериментальные, исследовательско-математические, наблюдение, анкетирование – опросники, метод непрерывных предложений и др. В ходе проведения опытно-экспериментальной работы все цели и задачи исследования были достигнуты, решены и взаимосвязаны.

В качестве объекта экспериментального исследования были выбраны средние общеобразовательные учреждения № 1, 5, 8 г. Куляба (135 учеников), №№ 2, 20, 54 р. Хамадони (179 учеников) (контрольные классы), СОУ № 8 и гимназия “Боғи Хабиб” р. Муъминобод (82ученика) (экспериментальные классы). Всего в опытно-экспериментальном исследовании участвовало 396 учащихся старших классов (10-11 классы).

В начале исследования был проведен опрос учителей средней школы с целью выявления общих проблем в реализации традиционных семейных традиций в учебно-воспитательной работе подрастающего поколения и подготовке старшеклассников к семейной жизни.

В таблицах 1 и 2 представлены экспериментальные и контрольные классы, а также уровень понимания учащимися этих классов своей готовности к семейной жизни, что важно для нашего опыта.

**Таблица № 1. Список экспериментальных классов и конечный уровень подготовки к семейной жизни**

№	Средние общеобразовательные учреждения (школы)	Экспериментальные классы, участвовавшие в исследовании	Количество учащихся в одном классе	Уровень понимания и готовность учащихся к семейной жизни в %
1.	СОУ №8 р. Муьминобод	X класс	25	33
2.	СОУ № 8 р. Муьминобод	XI класс	22	35
3.	Гимназия “Боги Хабиб” р. Муьминобод	X класс	20	34
4.	Гимназия “Боги Хабиб” р. Муьминобод	XI класс	15	37
<b>Среднее значение</b>				<b>35,8</b>

**Таблица 2. Список средних общеобразовательных учреждений, участвовавшие в экспериментальной работе в пределах реализации задачи итогового исследования (контрольные классы)**

№	Средние общеобразовательные учреждения (школы)	Контрольные классы, участвовавшие в исследовании	Количество учащихся в одном классе	Уровень понимания и готовность учащихся к семейной жизни в %
1.	СОУ №2-и р. Хамадони	X-XI классы	31	37
2.	СОУ №20 р. Хамадони	X-XI классы	28	33
3.	СОУ №54 р. Хамадони	X-XI классы	30	31
4.	СОУ № 1 г. Куляба	X-XI классы	29	28
5.	СОУ №5 г. Куляба	X-XI классы	33	26
6.	СОУ №8 г. Куляба	X-XI классы	31	36
<b>Среднее значение:</b>				<b>33,7</b>

В результате первого этапа эксперимента, проведенное по теме исследования, было определено, что уровень понимания и готовность учащихся старших классов к семейной жизни не равнялось даже к 50%. Среднее его значение в контрольных классах составляло 33,7% и в экспериментальных классах 35,8%.

Мы в исследовании научной работы закончили средние контрольные этапы, достигли таких результатов с помощью специальных педагогических методов, совершенствования учебно-воспитательного процесса, педагогических и дидактических инноваций, активных и развивающих обучений, модели обучения, технологий и методами обеспечивающих

активизации учебной деятельности учащихся старших классов. Результаты исследования в контрольных и экспериментальных группах, проведенное в 2017-2018 гг., определило готовность учащихся старших классов к семейной жизни и уровню понимания и их восприятия к различным сторонам этой проблемы. Результаты исследования показали то, что уровень понимания учащихся экспериментальных классов по сравнению с контрольными классами увеличилось, влияние специальных педагогических методов не остались безрезультатно. Показатели средних результатов исследования представлены в таблице №12.

**Таблица №3. Сравнение средних результатов экспериментального исследования.**

<b>Контрольные вопросы</b>	<b>Экспериментальные классы</b>	<b>Количество в %</b>	<b>Контрольные классы</b>	<b>Количество в %</b>
Объясните значение выражений «готовность к семейной жизни» и «стабильность (прочность) семьи»	X классы	69	XI классы	50
Сравнение понятий «любовь в семье» и «взаимопонимание»	XI классы	72	XI классы	52
Объясните значение “брачный возраст”	X классы	68	X классы	49
Как вы считаете, в чем состоит задача семьи в жизни?	XI классы	73	X классы	49
В чем вы видите образцовую семью?	X классы	72	X классы	48
Каким вы представляете своего будущего мужа (жены) супруга?	X классы	70	X классы	50
“Семейные права”. Объясните значение этого выражения?	X классы	67	XI классы	49
Что вы знаете о семейной жизни?	X классы	71	XI классы	51
Какие темы о семейной жизни приведены в предмете «Культура семейной жизни» и чем посвящены эти темы?	XI классы	69	XI классы	48
По-вашему мнению, сколько должно быть количество детей в семье?	XI классы	72	X классы	50
Как вы понимаете выражение «уважение и почёт»?	XI классы	73	X классы	50
Как вы понимаете? «Образ жизни сегодняшней семьи»	XI классы	70	X классы	49
Что обозначает выражение “национальные традиции”?	XI классы	68	XI классы	48
Какое значение имеет для вас выражение “дружба в семье”?	XI классы	69	X классы	50
	<b>Среднее значение</b>	<b>70,2</b>	<b>Среднее значение</b>	<b>50,0</b>



Сравнение средних значений показателей показывает, что формирование основных представлений о готовности учащихся к семейной жизни – представления о семье, количестве детей в семье, любви в семье, семейных правах и др. в экспериментальных классах было на 20,2% выше, чем в контрольных.

По итогам 2018-2019 учебного года мы провели итоговую проверку результатов эксперимента – итоговый (заключительный) этап. Результаты этого исследования описаны в таблице 13.

**Таблица 4. Сравнительный анализ результатов определенного этапа экспериментальной работы и контрольного итогового этапа в экспериментальных и контрольных классах в %.**

Классы	Результат исследования в экспериментальных классах (ЭК)		Результат исследования в контрольных классах (КК)	
	Констатирующий этап	Контрольный этап	Констатирующий этап	Контрольный этап
<b>XI</b>	36	78	34	57
<b>XI</b>	35	76	32	56
<b>XI</b>	34	75	30	54
<b>X</b>	32	78	29	57
<b>X</b>	36	78	33	57
<b>X</b>	33	74	36	55
<b>Среднее значение</b>	<b>35,8</b>	<b>70,2</b>	<b>33,7</b>	<b>50,0</b>

Из предложенных статистических данных видно, что в результате организации целевого педагогического влияния уровня сформированности понимания учащихся и их подготовка к семейной жизни в экспериментальных классах увеличилось (34,4%). В контрольных классах показатели в период проведения экспериментальной работы увеличилось только 16,3%.

Процесс развития сегодняшнего образования требует использования различных учебных моделей – активного и развивающего обучения, на основе чего составлена наша исследовательская работа. Соответственно, следует в процессе обучения для самостоятельного анализа явлений создавать условия.

В результате использования разработанных диссертантом рекомендаций в экспериментально-педагогической работе учителей экспериментальных классов происходит более эффективный процесс формирования у учащихся представлений о различных элементах подготовки старшеклассников на основе национальных традиций. Используя методические рекомендации диссертанта итогового исследования, учащиеся научились быстро мыслить, анализировать жизненные ситуации, принимать самостоятельные решения и ясно и лаконично выражать свои мысли. Их активность в процессе обучения и интерес к этому процессу возрос. Учащиеся лучше усвоили учебный материал, что подтверждается

увеличением показателей при контрольной работе в экспериментальных классах.

Анализ результатов экспериментальной работы показал, что использование психолого-педагогических методов в процессе обучения не теряет актуальности и способствует развитию инициативности, активности, критического мышления, самостоятельности, ответственности, взаимопонимания и сотрудничества. В ходе исследования установлено, что даже небольшие изменения в организации учебной деятельности - создание сложных ситуаций, введение новых аспектов и творческих ситуаций положительно сказываются на учащих старших классов.

На основе изучения и анализа дидактической, психолого-педагогической литературы и опыта учителей экспериментальных классов, а также практических материалов мы определили ряд основных идей, также определили основное требование на формирование понятий учащихся к семейной жизни.

## **ОБЩИЕ ВЫВОДЫ**

В процессе работы над диссертационным исследованием и на основании результатов, полученных в ходе экспериментального исследования, мы пришли к следующим выводам:

1. Радикальные изменения в общественной жизни, глобализация ценностей, культурно-экономический кризис во всех странах, последствия гражданской войны и экономическое возрождение в Республике Таджикистан, развитие культурных ценностей в гражданском обществе и семье, сложнейшие процессы упадка семейного образа жизни, снижение семейного статуса, необходимость иметь детей, рост семейных разводов, насилие в семье, рост населения, внедрение ценностей чужих цивилизаций в семью и семейную систему, человеческий фактор, укрепление семьи, возрождение национальных традиций и обычаев и другие насущные вопросы считаются одним из важнейших проблем нового таджикского общества [1-А].

2. В диссертации рассматриваются различные аспекты национальных семейных традиций таджикского народа в подготовке молодежи к семейной жизни. Данный вопрос актуален в современных условиях и требует учета истории и этапов развития, педагогической и психологической подоплеки, форм и видов семейных традиций в подготовке молодежи к семейной жизни и т. д. [4-М].

3. Народные традиции и обычаи являются формой передачи духовно-нравственных элементов новым поколениям и обладают высоким духовно-нравственным и воспитательным потенциалом. Семейные традиции играют значительную роль в подготовке учащихся старших классов к семейной жизни, воспитании в ней хороших человеческих и духовных качеств, всесторонней подготовке к будущей личной и семейной жизни. В результате анализ и изучение вопросов традиций и обычаев при подготовке молодежи к

семейной жизни в различной литературной и научной литературе **определено, что:**

- традиции и обычаи таджикского народа имеют давнюю историю и богаты многими духовно-нравственными аспектами;
- философские, социальные, психолого-педагогические традиции и обычаи анализировались и изучались многими учеными и исследователями;
- традиции и обычаи являются высшей формой передачи истории народа, передового опыта предков и великих людей прошлого и признаком существования нации;
- традиции и обычаи понимаются как общее понятие и, в то же время, эти понятия различны и отличаются друг от друга;
- традиции и обычаи имеют разные задачи и функции;
- традиции и обычаи могут быть профессиональными, общественными, техническими, государственными и народными;
- семейные традиции и обычаи - особая категория национальной культуры, они разнообразны и классифицированы;
- семейные традиции и обычаи играют значительную роль в воспитании подрастающего поколения, молодежи и оказывают большое духовно-культурное, психологическое и социальное влияние на их подготовку к семейной жизни;
- роль законов Республики Таджикистан «О урегулировании семьи», «Об упорядочении традиций и торжеств в Республике Таджикистан», «Об ответственности родителей за обучение и воспитание детей», «О молодежи и государственной молодёжной политике» в подготовке молодёжи к семейной жизни очень велика в наше время;
- традиции и обычаи, как часть политики Государства и Правительства, могут сыграть значительную роль в воспитании подрастающего поколения и подготовке молодежи к личной семейной жизни [5-М].

4. Комплексное изучение вопросов традиций, народных обычаев и традиций в подготовке молодежи к семейной жизни и ее реализации в современное время **выявило**, что национальные традиции:

- укрепляют умение жить вместе и дружеские отношения в семейном коллективе, способствовать выработке норм и правил поведения, взаимоотношений между взрослыми и детьми, между полами;
- переносят хозяйственный опыт, самообслуживание, семейные обязанности и семейный долг, способствует развитию навыков, трудолюбия и человечности;
- готовят и способствуют развитию качеств трудолюбия, коллективизма, ответственности перед семьей, любви к родителям, близости друг к другу;
- находят и укрепляют в мировоззрении молодежи чувство патриотизма, служения Родине и ее защиты;
- сохраняют национальные духовные и культурные ценности, проявляют к ним интерес, развивают эту практику в соответствии с требованиями времени;

- способствуют формированию у человека мировоззрения, восприятия мира, чувства ответственности и способствуют его повышению [6-М].

5. Во второй главе мы провели экспериментально-исследовательскую работу по определению уровня готовности молодежи к семейной жизни, а также проанализировали и исследовали этот вопрос с научной точки зрения.

В результате научного анализа и наблюдений **было установлено**, что:

- социально-педагогические возможности современной таджикской семьи многочисленны, и мы можем с уверенностью сказать, что современная таджикская семья готова для подготовки учащихся старших классов к семейной жизни;

- одной из социальных возможностей современной таджикской семьи для подготовки учащихся старших классов к семейной жизни является создание государством правовой базы;

- повышение правовой грамотности молодых людей при подготовке их к семейной жизни имеет большое значение;

- мир, стабильность, спокойствие, единство и взаимопонимание в стране, дружеские отношения Таджикистана с другими странами являются одной из социальных возможностей современной таджикской семьи в подготовке молодежи к семейной жизни; [5-А]

- регулирование обычаев и традиций в стране, регулирование свадебных церемоний и других особых обычаев считаются другими социальными возможностями современной таджикской семьи для подготовки молодежи к семейной жизни; [4-А]

- существование таджикских национальных традиций семейной жизни в браке является еще одной возможностью для современной таджикской семьи подготовить молодых людей к семейной жизни, где молодые люди могут создавать здоровые, прочные семьи [7-М], [8-М].

6. Для подготовки молодёжи к взаимодействию с родителями и детьми по вопросам их подготовки к семейной жизни, опираться на ряд факторов и принципов, **мы пришли к такому выводу**, что:

- очень велика роль взаимодействия родителей и детей, их репутация и образцы для подражания, их статус в обществе, их работа и деятельность, педагогическая форма (авторитарная или демократическая), уровень их образования и поведения, их взаимодействия в семье, отношения со своими детьми, соседями и родственниками в подготовке молодежи к семейной жизни;

- во взаимоотношениях родителей и детей в готовности детей к семейной жизни играют важную роль окружающая среда и спокойная психологическая атмосфера в семье, физическое, трудовое, интеллектуальное и духовно-нравственное воспитание, самосознание, патриотизм, национальные традиции и ценности и т.п;

- при подготовке молодежи к семейной жизни отношения между родителями и детьми играют важную роль в экономических вопросах, разделении труда и ответственности [2-А].

## **Рекомендации по практическому использованию результатов исследования**

Педагогический анализ и эксперимент показали, что некоторые молодые люди не готовы к семейной жизни и не имеют достаточной информации о том, как построить здоровую семью, поэтому на основе результатов исследования **разработаны и предложены** следующие *рекомендации*:

- молодежь должна психологически и педагогически быть готова к будущей семейной жизни, у них должно быть сформировано чувство ответственности за создание семьи, её защиты, воспитание детей и их обеспечение;

- подготовка учащихся старших классов к семейной жизни должна обеспечиваться в первую очередь родителями, а затем учебным заведением и обществом, для молодежи должны быть созданы экономические и духовные условия;

- в подготовке учащихся старших классов к семейной жизни важную роль играет взаимодействие родителей и детей в хозяйственных вопросах, разделении труда и ответственности; [6-А]

- в сотрудничестве родителей и детей большую роль играет подготовка учащихся старших классов к семейной жизни, репутация и личный пример родителей, их положение в обществе, работа и уровень их воспитания и нравственности в семье; [1-А]

- обучение и воспитание семейной жизни, знакомство с ней, педагогическая подготовка для воспитания детей, знакомство с счастливыми и прогрессивными семьями, соблюдение обычаев и традиций, ознакомление с основами семейного законодательства таджикской семьи, знание гигиены и санитарии, половых, анатомических и физиологических навыков, овладение навыками личной и семейной гигиены, ознакомление с некоторыми аспектами интимной жизни в семье, образовательном учреждении и обществе;

- учет пожеланий и потребностей молодежи при выборе супруга, медицинское обследование жениха и невесты до вступления в брак, для выявления заболеваний, учет возраста молодежи, свойства и характер, вмешательства взрослых, родственников семейную жизнь молодоженов, упорядочивание семьи и семейной жизни, дать молодежи время принять правильное решение и так далее.

- родители обязаны обучать своих детей семейным вопросам, супружеским отношениям, правилам общения, поведения, отношениям с другими людьми, бытовым вопросам, семейной дисциплине, социальным обязанностям мужчин и женщин и другим важным семейным вопросам и регулярно провести с ними беседы по этим вопросам [5-А];

- экономическое развитие государства, возможности для бизнеса, поездки за границу, строительство современных больниц и родильных домов, бесплатные консультационные центры, поддержка молодых семей, достойная работа и другие экономические условия считается еще одной

возможностью для современной таджикской семьи подготовиться к семейной жизни [3-А];

- существование таджикских национальных традиций семейной жизни в браке является еще одной возможностью для современной таджикской семьи подготовить молодых людей к семейной жизни, где молодые люди могут создавать здоровые, прочные семьи [4-А].

Также, подготовить учащихся старших классов к семейной жизни поможет реализация следующих образовательно-познавательных мероприятий:

- увеличение количества часов уроков по предмету «Семейное воспитание» на тему «Народные семейные традиции по подготовке молодежи к семейной жизни»;

- привлечение опытных педагогов к преподаванию предмета «Семейное воспитание» и тем, связанных с подготовкой молодежи к семейной жизни;

- направление учителей предмета «Семейное воспитание» на специальные курсы повышения квалификации;

- включение в учебную программу предмета «Семейное воспитание» дополнительных тем о семейных традициях подготовки молодежи к семейной жизни;

- ввести и регулярно проводить дополнительные занятия, внеклассные мероприятия и другие воспитательные мероприятия по данной теме;

- развитие профессиональной компетентности педагогов и повышение востребованности их в преподавании предмета «Семейное воспитание»; повышение требований к старшеклассникам в изучении и освоении предмета «Семейное воспитание» и тем, связанных с подготовкой молодежи к семейной жизни в духе национальных семейных традиций;

- разработка просветительских материалов о семейных традициях подготовки молодежи к семейной жизни и регулярное размещение этих материалов в социальных сетях, разработка и издание пособий и художественных книг о жизни образцовых семей, с учетом возрастных особенностей старшеклассников периодическое издание научных и пропагандистских материалов о семейных традициях таджикского народа по подготовке молодежи к семейной жизни;

- проведение мероприятий, таких как вечеринки, конференции, конкурсы и встречи, посвященные семейным традициям подготовки молодежи к семейной жизни; проведение встреч с образцовыми семьями и учеными и другими специалистами в этой области; проведение передвижных выставок, посвященных народной педагогике, в частности, семейным традициям подготовки молодежи к семейной жизни; проведение игр и представлений в образовательных учреждениях на темы народной педагогики и народных традиций таджикского народа по подготовке молодежи к семейной жизни.

Повышению эффективности подготовки учащихся общеобразовательных школ к семейной жизни способствуют следующие педагогические условия:

- включение в содержание воспитания и обучения подготовки к семейной жизни, региональных и этнических особенностей культурно-социальной среды, национальных брачно-семейных традиций;
- интеграция современных педагогических технологий с традициями, методами и средствами народной педагогики;
- развитие индивидуальной активности учащихся общеобразовательных учреждений во всех ее видах деятельности, стимулирование самообучения, творчества, самопознания и самообразования;
- организация сотрудничества образовательных учреждений, семьи и общества в целях повышения педагогической культуры родителей, укрепления семьи и родства, пропаганды и пропаганды здорового образа жизни и т.д.

### **ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ ДИССЕРТАЦИОННОЙ РАБОТЫ ОТРАЖЕНЫ В СЛЕДУЮЩИХ ПУБЛИКАЦИЯХ АВТОРА:**

*Статьи, опубликованные в рецензируемых научных изданиях, рекомендованных ВАК при Президенте Республики Таджикистан.*

[1-А] Раджабзода Д. Подготовка молодежи к семейной жизни- основное условие устойчивости семьи и полноценной жизни / Д.Раджабзода // Вестник ТГПУ им. С.Айни: раздел гуманитарные науки {Тезис}- Душанбе: Сабрина-К, 2015., №6 (67).-С.11-15. ISSN 2074-1887;

[2-А] Раджабзода Д. Признаки эгоизма супругов - фактор нестабильности в новобрачных семьях /Д.Раджабзода// Вестник Таджикского национального университета: раздел гуманитарные науки {Тезис} - Душанбе: Сино, 2016., №3/5 (208).-С.228-232. ISSN 2074-1887;

[3-А] Раджабзода Д. Роль супружеских отношений в стабильности и прочности семьи /Д.Раджабзода// Вестник Таджикского национального университета: раздел гуманитарные науки {Тезис}. -Душанбе: Сино, 2016., №3/2 (198).-С.287-291. ISSN 2074-1887;

[4-А] Раджабзода Д. О некоторых проблемах молодых семей / Д.Раджабзода// Вестник Таджикского национального университета: раздел гуманитарные науки {Тезис}. -Душанбе: Сино, 2017., №3/1.-С.286-289. ISSN 2074-1887;

[5-А] Раджабзода Д. Роль семьи в подготовке молодежи к семейной жизни /Д.Раджабзода// Вестник Таджикского национального университета: раздел гуманитарные науки {Тезис}.-Душанбе: Сино, 2017, №3/7.-С.234-237. ISSN 2074-1887;

[6-А] Раджабзода Д. Влияние брачно-семейной адаптации характеров супругов на супружеские взаимоотношения и устойчивость молодой семьи /Д.Раджабзода//Вестник Таджикского национального университета: раздел гуманитарные науки {Тезис}.-Душанбе: Сино, 2017, №3/2.-С.190-194. ISSN 2074-1887;

[7-А] Раджабзода Д. Изучение народных традиций и их роль в подготовке молодежи к семейной жизни в философско-исторической и педагогико-психологической литературе. / Д.Раджабзода // Вестник

Таджикского национального университета: раздел гуманитарные науки {Тезис}. - Душанбе: Сино, 2018., №6. - С.226-231. ISSN 2074-1887.

[8-А] Раджабзода Д. Иброҳимов Г. Основы формирования и подготовки молодёжи к семейной жизни / Д. Раджабзода. Иброҳимов Г. // Вестник педагогического университета {Тезис}. - Душанбе-2021., №1(5). - С. 38-42. ISSN 2708-5759.



## АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи унвонҷӯи Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ Дилафрӯз Рачабзода дар мавзӯи “Хусусиятҳои анъанавӣ омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ ва татбиқи он дар замони муосир”, ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогика аз рӯи ихтисоси 13.00.01 - Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот пешниҳод шудааст

**Калидвожаҳо:** педагогика, анъанаҳои миллӣ, ҷашну маросимҳо, урфу одатҳо, ҳаёти оилавӣ, тарбияи хонандагон, осори классикон, омодагии ҷавонон, маърифати оиладорӣ.

Дар диссертатсия асъалаи ҷанбаҳои фалсафии психологӣ ва таърихӣ педагогии омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳаёти оилавӣ дар оилаи тоҷик мавриди омӯзиш таҳлил ва баррасӣ қарор ёфтааст. Аз ҷумла, шароитҳои таърихӣ педагогии масъалаи ба ҳаёти оилавӣ омода намудани ҷавонон дар оилаи тоҷик, мазмуну мундариҷаи анъана ва урфу одатҳо аз ҷиҳати фалсафӣ, психологӣ ва педагогӣ таҳлилу таҳқиқ шуда, оид ба имкониятҳои иҷтимоӣ педагогии оилаи имрӯзаи тоҷик, алоқаи мутақобилаи падару модарон ва фарзандон дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ, муайян намудани дараҷаи омодагии ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ қорҳои озмоишӣ таҳқиқоти ташкилу баргузор ва натиҷаи таҳқиқоти таҷрибавӣ озмоишӣ мавриди таҳқиқ таҳлил қарор гирифтааст.

Дар ҷараёни баргузори қорҳои илмӣ-таҳқиқотӣ муаллифи таҳқиқот ба навгониҳои зерини илмӣ ноил шудааст: шароитҳои таърихӣ педагогии мушкilotи ба ҳаёти оилавӣ омода сохтани хонандагони синфҳои болоӣ дар оилаи тоҷик, мазмуну мундариҷаи анъанаҳои оиладорӣ дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ ошкор ва тарикӣ назариявӣ муайян карда шудааст; нақши анъана ва урфу одатҳои оиладорӣ дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ дар муносибат бо арзишҳои миллӣ нишон дода шуда, дар ин замина мақоми анъанаҳои миллӣ, урфу одат ва расму оини оиладорӣ дар ташаккули шахсият ва омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ инъикос гардиданд; имкониятҳои иҷтимоӣ педагогии оилаи имрӯзаи тоҷик, зарурат ва истифодаи анъанаҳои оиладорӣ дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти оилавӣ, имконият ва аҳамияти ин анъанаҳо ошкор ва муайян карда шудаанд; истифодаи маҷмӯаи хусусиятҳои анъанаҳои миллии оиладорӣ дар ҷараёни қорҳои таълимӣ ва берунасинфӣ дар мактаб, инчунин ҳамкориҳои мактаб, оила ва ҷамъият дар омода намудани ҷавонон ба ҳаёти мустакилонаи оилавӣ дар замони муосир дар шакли қорҳои озмоишӣ-таҳқиқотӣ ба амал оварда шудааст.

Ҳамчунин, муаллиф таъкид мекунад, ки барои омода кардани хонандагони синфҳои болоӣ ба ҳамкориҳои падару модар ва фарзандон, бояд ба як қатор омилҳо ва принципҳо, масалан, ба обрӯ ва ибрати шахсии волидайн, мақоми онҳо дар ҷомеа, қорҳои онҳо, дараҷаи маълумот ва ахлоқи онҳо, муносибаташон дар оила бо фарзандон, бо ҳамсоҳҳо ва хешу таборон таъя бояд қард.

## АННОТАЦИЯ

на диссертацию соискателя Кулябского государственного университета имени Абуабдуллоха Рудаки Дилафруз Раджабзода на тему «Особенности традиции подготовки учащихся старших классов к семейной жизни и ее реализации в современном времени», представленной на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - Общая педагогика, история педагогики и образования

**Ключевые слова:** педагогика, национальные традиции, торжества, обряды, семейная жизнь, воспитание школьников, произведения классиков, подготовка молодёжи, культура семейной жизни.

В диссертации рассматриваются философские, психолого-историко-педагогические аспекты подготовки учащихся старших классов к семейной жизни в таджикской семье, проведён педагогический анализ и экспериментально исследование подготовки молодежи к семейной жизни, представлены социально-педагогические возможности современной таджикской семьи, взаимодействие родителей и детей в подготовке молодежи к семейной жизни, исследовательская работа по определению уровня готовности молодежи к семейной жизни.

Научная новизна исследования состоит в теоретическом определении исторических и педагогических условий подготовки учащихся старших классов к самостоятельной семейной жизни в таджикской семье, в выявлении и определении содержания национальных традиций в подготовке молодежи к семейной жизни, в научном обосновании тесной связи национальных традиций семейной жизни, взаимодействия родителей с детьми в подготовке молодежи к семейной жизни по отношению обеспечения дальнейшего развития государства и в использовании автором диссертации совокупность особенностей национальных традиций семейной жизни в процессе учебных и внеклассных работ в школе, а также взаимодействие школы, семьи и общество в подготовке учащихся старших классов к самостоятельной семейной жизни в современное.

Автором диссертационного исследования выявлено, что социально-педагогический возможности сегодняшней таджикской семьи велик, и можно с уверенностью сказать, что сегодняшняя таджикская семья готовит молодежь к семейной жизни и одна из социальных возможностей сегодняшней таджикской семьи для подготовки молодежи к семейной жизни это создание государством законодательной базы, так как повышение уровня юридических знаний молодежи играет важную роль в их подготовке к семейной жизни.

Также, автор утверждает, что для подготовки учащихся старших классов к взаимодействию родителей и детей, необходимо опираться на ряд факторов и принципов, например, на репутация и личный пример родителей, их статус в обществе, их работа, уровень образования и нравственности, их поведение, их отношения в семье с детьми, с соседями и родственниками.

## ANNOTATION

for the dissertation of the candidate of the Kulyab State University named after Abuabduhloh Rudaki Dilafruz Rajabzoda on the topic “Features of the tradition of preparing young people for family life and its implementation in modern times”, submitted for the degree of candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.01 - general pedagogy, history of pedagogy and education (pedagogical sciences)

**Key words:** pedagogy, national traditions, celebrations, rituals, family life, education of schoolchildren, works of the classics, training of youth, culture of family life.

The dissertation examines the philosophical, psychological, historical and pedagogical aspects of preparing young people for family life in a Tajik family, conducted a pedagogical analysis and experimentally studied the preparation of young people for family life, presented the socio-pedagogical possibilities of a modern Tajik family, the interaction of parents and children in preparing young people for family life, research work to determine the level of readiness of young people for family life.

The scientific novelty of the study lies in the theoretical definition of the historical and pedagogical conditions for preparing young people for independent family life in a Tajik family, in identifying and determining the content of national traditions in preparing young people for family life, in the scientific substantiation of the close connection between national traditions of family life, the interaction of parents with children in preparing young people for family life in relation to ensuring the further development of the state and in using the set of features of national traditions of family life in the process of educational and extracurricular activities at school, as well as the interaction of school, family and society in preparing young people for independent family life in modern times.

The author of the dissertation research revealed that the socio-pedagogical possibilities of today's Tajik family are great, and it can be said with confidence that today's Tajik family is ready to prepare young people for family life and one of the social opportunities of today's Tajik family to prepare young people for family life is the creation of a legislative framework by the state, as raising the level of legal knowledge of young people plays an important role in their preparation for family life.

Also, the author argues that in order to prepare young people for the interaction of parents and children, it is necessary to rely on a number of factors and principles, for example, on the reputation and personal example of parents, their status in society, their work, the level of education and morality, their behavior, their relationship in a family with children, with neighbors and relatives.